

จักรพรรดิธรรม

พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต)

มฺลนินิธมฺหฬาลงกรณรฐวทฬลย

จักรพรรดิธรรม

© พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

- พิมพ์ครั้งแรก ● สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
- พิมพ์ครั้งที่ ๒ ● คุณหญิงสุภัตตรา มาศดิตถ์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๓ จำนวน ๓๐๐ เล่ม
- พิมพ์ครั้งที่ ๓ ● มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสจัดงานบำเพ็ญกุศลอุทิศให้เจ้าของทุนมูลนิธิฯ ผู้วายชนม์ วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

แบบปกโดย :

ฝ่ายธรรมวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๒๒๑-๘๘๖๒, ๒๒๔-๘๒๑๔, ๖๒๓-๖๔๑๑ โทรสาร ๖๒๓-๖๔๑๑
มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓

คำปรารภ

การจัดงานบำเพ็ญกุศลอุทิศให้เจ้าของทุนมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วายชนม์ ตามที่ได้ปฏิบัติมาทุกปีนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการน้อมรำลึกนึกถึงอุปการคุณของเจ้าของทุนที่ได้สละทรัพย์ตั้งเป็นทุนมูลนิธิฯ เพื่อนำดอกผลมาใช้สนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและบำเพ็ญสาธารณกุศลส่วนอื่นอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสาธารณชน โดยปีนี้ได้กำหนดวันอาทิตย์ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ เป็นวันบำเพ็ญกุศล

ครั้งนี้ นอกเหนือจากการจัดงานบำเพ็ญกุศลอุทิศให้เจ้าของทุนและผู้มีอุปการคุณที่วายชนม์แล้ว มูลนิธิฯ ยังได้จัดพิมพ์หนังสือ “จักรพรรดิธรรม” ที่เรียบเรียงโดย พระราชวรเมธี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าคณะภาค ๒ ซึ่งเป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อทุกคนในสังคม เพื่อมอบเป็นของขวัญแก่ผู้มีอุปการคุณและญาติมิตรของเจ้าของทุนผู้วายชนม์เนื่องในวาระขึ้นปีใหม่ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นมิตรในใจ เป็นคู่มือคลายทุกข์ให้กับผู้มีอุปการคุณและผู้มีจิตศรัทธาได้เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ขออน้อมอาราธนาคุณพระไตรรัตน์ ได้โปรดปกป้องคุ้มครองท่านให้พ้นจากพองภัยทุกประการ และอวยพรให้อยู่ดีมีปกติสุขในที่ทุกสถานในการทุกเมื่อเทอญ.

มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มกราคม ๒๕๕๓

สารบัญ

จักรพรรดิธรรม

หน้า ๑

สาธุนรธรรมกถา

หน้า ๑๕

ธรรมทานกถา

หน้า ๒๕

โลกติกิจจนกถา

หน้า ๓๕

บัณฑิตกถา

หน้า ๔๕

อิทธิบาทกถา

หน้า ๕๗

สัพปุริสธัมมกถา

หน้า ๗๕

จักรพรรดิธรรม*

ชาวไทยทุกหมู่เหล่าพร้อมใจกันเฉลิมฉลองเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชา ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา ในวันที่ ๕ ธันวาคมนี้ ประชาชนชาวไทยทุกคนได้ร้อยใจเป็นหนึ่งร่วมกันจัดงานมหกรรมเฉลิมฉลองในครั้งนี้ อันเป็นการแสดงออกซึ่งคุณธรรมที่สำคัญคือ ความกตัญญูกตเวทีแด่องค์พระมหากษัตริย์

ความกตัญญูกตเวทีนี้เป็นเครื่องหมายของคนดี แสดงว่าคนไทยนั้นมีจิตใจที่มองเห็นพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมุ่งแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีเป็นรูปธรรม โดยการจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาด้วยความพร้อมเพรียงกัน จัดเป็นการบูชาผู้ที่ควรบูชา ตามพระบาลีว่า “บูชา จ ปุชนีนยานิ เอตมมกุศลมุตตมํ การบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นมงคลอันสูงสุด” แต่การบูชาด้วยสิ่งของหรืออามิสบูชา เป็นของชั่วคราวช่วยยาม ไม่มีผลจริงยั่งยืน พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชาคือการน้อมนำเอาคำสั่งสอนของ

* ปาฐกถาธรรมโดย พระราชธรรมนิ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าคณะภาค ๒ และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ถ่ายทอดทุกสถานี วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เวลา ๐๘.๐๐ - ๐๘.๓๐ น.

ผู้ที่เราเคารพบูชาขึ้นมาประพุดิปฏิบัติ ก็จะมีผลที่ถาวร เป็นความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและสังคม แม้ในกรณีที่เราบูชาองค์พระมหากษัตริย์ของเราคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้ง นี้ ก็ขอให้ทุกท่านกระทำปฏิบัติบูชาคือน้อมนำพระบรมราโชวาทมาปฏิบัติตามอัญเชิญพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของเรา อย่างนี้ก็จะก่อให้เกิดการเฉลิมฉลองที่มั่นคงถาวร มีสาระ

เมื่อพิจารณาพระราชจริยาวัตรของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแล้ว เราทั้งหลายพบว่าพระองค์ทรงปฏิบัติธรรม ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมและธรรมข้ออื่น ๆ อีกมากมาย โดยที่พระราชจริยาวัตรของพระองค์นั้นเป็นไปตามพระปฐมบรมราชโองการที่ทรงประกาศไว้ในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นับแต่นั้นเป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงประพุดิปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ด้วยพระวิริยะอุตสาหะต่อเนื่องกันมากกว่า ๕๓ ปี เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์องค์นี้ นับว่าอำนวยประโยชน์แก่กุลอันไพศาลแก่ประเทศชาติและพระศาสนา ทั้งส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสืบเนื่องตลอดมา

พระราชจริยาวัตรทั้งหมดแสดงให้เห็นปรากฏว่าสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของปวงชนชาวไทย ทรงดำรงมั่นอยู่ในพระธรรมจึงเป็นพระมหาธรรมิกราชเจ้าโดยแท้ โดยเฉพาะพระธรรมหรือข้อวัตรปฏิบัติที่สอดคล้องต้องตามทำนอง

คลองธรรมที่จะนำมาอธิบายในวันนี้ ก็คือ “จักรวรรดิวัตร” หรือ “จักรพรรดิธรรม”

จักรวรรดิวัตร คือข้อปฏิบัติที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ เป็นหน้าที่ที่นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายจะถือเป็นแนวทางปฏิบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทยทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในสมัยปัจจุบัน เพราะทรงได้รับพระสมัญญา ยกย่องจากปวงชนชาวไทยให้เป็น มหาราช เป็นกษัตริย์เหนือกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย มหาราชก็คือพระเจ้าจักรพรรดิในปัจจุบันนั่นเอง

พระเจ้าจักรพรรดิคือผู้ปฏิบัติบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรหรือข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ จนได้รับการยกย่องให้เป็นมหาราชหรือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ จักรวรรดิวัตรนั้นปรากฏอยู่ในจกักวัดติสุตร (ที.ปา.๑๑/๘๔/๕๑) ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยกันโดยทั่วไปว่า จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ แต่ว่าในจกักวัดติสุตรนั้นได้จัดหมวดธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ ๔ หมวดด้วยกัน ดังนั้น จะขอกล่าวโดยสรุปจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการลงในธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิหรือจักรพรรดิธรรมซึ่งมีอยู่ ๔ ประการด้วยกัน เพื่อให้ท่านสาธุชนได้พิจารณาว่าธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิทั้ง ๔ ประการปรากฏมีอยู่ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และท่านทั้งหลายจะได้เชื่อมั่นเอาธรรมของพระเจ้าจักรพรรดินั้นมาประพฤติปฏิบัติ ดำเนินตามรอยพระยุคลบาท

จักรวรรดิวัตรหรือจักรพรรดิธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิบำเพ็ญสม่ำเสมอ ๔ ประการมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ ธรรมาธิปไตย หมายความว่าผู้เป็นพระเจ้า

จักรพรรดิทรงถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “*อาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด เป็นธรรมาธิปไตย*” ที่ว่าถือธรรมเป็นใหญ่ หมายความว่า มีธรรมเป็นแนวในการดำเนินชีวิตคือปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ ก็คือมีศีล ๕ และมีพระราชหฤทัยที่ไม่โลภมาก ไม่คิดพยาบาทเบียดเบียน และเป็นสัมมาทิฐิ นอกจากนั้นพระเจ้าจักรพรรดิยังเป็นผู้ที่เว้นจากอคติ คือความลำเอียงด้วยอำนาจแห่งความรัก ความซึ้ง ความหลงและความกลัว คือในจิตใจของผู้ที่ดำรงอยู่ในจักรพรรดิธรรมนั้นจะเป็นผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในคุณความดี มีความเป็นธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่

ผู้ที่ถือธรรมเป็นใหญ่จะไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่จะเป็นผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน มีความประพฤตินุ่มนวลอ่อนโยน เพราะเหตุที่ว่า เคารพพระธรรม เมื่อเคารพพระธรรมก็จะเป็นผู้นำ ที่นั่งอยู่ในหัวใจของประชาชน ไม่ใช่ผู้นำที่นั่งอยู่บนหัวคนประเภทที่ชอบใช้อำนาจกดขี่อย่างที่เราเรียกว่าใช้อำนาจเป็นธรรม แท้ที่จริงนั้นธรรมเป็นเครื่องกำกับอำนาจ ทำให้ใช้อำนาจอยู่ในกรอบแห่งความชอบธรรม เมื่อจะให้รางวัลหรือลงโทษ ก็จะดูความถูกต้องเหมาะสม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “*ปกคณฺเห ปกคฺหารหํ ยกฺยํองคฺนทึคฺวรยกฺยํอง นิกฺคณฺเห นิกฺคฺหารหํ ชมคฺนทึคฺวรชม*”

เมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ผู้นำก็จะวางตัวเข้าอ่อนน้อมถ่อมตน เข้าถึงประชาชน ดังภาษิตที่ว่า “*ผู้ที่เข้มแข็งที่สุดจะอ่อนโยนที่สุด ผู้ดีที่สุดจะสุภาพที่สุด*” ผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของประชาชนจะวางตัว

เหมือนแม่น้ำ แม่น้ำยิ่งใหญ่เพราะอยู่ต่ำ ถ้าอยู่ในที่สูง เช่น ต้นแม่น้ำโขง แม่น้ำฮวงโห จะมีขนาดเล็ก แต่เมื่อไหลลงมาอยู่ที่ราบลุ่ม แม่น้ำจะยิ่งใหญ่ เพราะเป็นที่รองรับหยาดน้ำหยดน้ำจากลำธารระแหงห้วย คลองหนองบึงไหลมาเต็ม บุคคลที่วางตัวอ่อนน้อมถ่อมตนเข้าถึง ประชาชนราษฎรก็จะเป็นเช่นนั้น ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดที่จะไปพบราษฎร หม่อมราชวงศ์ถึกถุทธิ ปราโมช เคยกล่าวถึงพระราชจริยาวัตรข้อนี้ไว้ว่า “เท่าที่ผมทราบ ไม่มีอะไรจะทำให้ทั้งสองพระองค์สำราญพระราชหฤทัยเกินไปกว่าการที่จะได้ทรง พบปะราษฎรของพระองค์ แม้ว่าจะใกล้หรือไกลก็ตามที ตามที่มีคำ พังเพยแต่ก่อนว่า รัชกาลที่ ๑ โปรดทหาร รัชกาลที่ ๒ โปรดกวีและ ศิลปิน รัชกาลที่ ๓ โปรดช่างก่อสร้างวัดนั้น ผมกล้าต่อให้ได้ว่ารัชกาลที่ ๔ นี้โปรดราษฎรและคนที่เข้าเฝ้าได้ใกล้ชิดที่สุดเสมอไปก็คือราษฎร มิใช่ใครอื่นที่ไหนเลย” การที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสำราญพระราชหฤทัยที่ได้ไปพบกับพสกนิกรทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยไม่มีอคติไม่มีความ ลำเอียงเช่นนี้ ทำให้พระองค์เป็นมหาราชผู้ประทับอยู่ในจิตใจของ ประชาชนตลอดกาล

พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชาโดยจะยึดถือข้อปฏิบัติที่สำคัญเรียกว่า ธรรมการรักษาวรรณคฤติ คือจัดการรักษาป้องกันและ ค้ำครองอันชอบธรรมแก่ประชาชน การจัดการรักษาป้องกันที่ชอบ ธรรมแก่ประชาชนกลุ่มต่างๆ นี้ทำให้สามารถกระจายจักรวรรดิวัตร ออกเป็น ๑๒ ข้อ แท้ที่จริงเราสามารถสรุปอยู่ในเรื่องเดียวคือจัดการ รักษาป้องกันและค้ำครองอันชอบธรรมแก่ประชาชน

เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิทรงถือธรรมเป็นใหญ่ก็จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองประชาชนพลสกนิกรอย่างทั่วถึงโดยไม่มีความลำเอียงผู้ที่ได้รับการรักษาป้องกันและคุ้มครองนั้น ท่านจำแนกออกเป็นบุคคลภายในราชสำนัก เช่น พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา และข้าราชการในราชสำนัก และหมายถึงการรักษาป้องกัน คุ้มครองทหารในกองทัพ ข้าราชการผู้ใหญ่ กษัตริย์เมืองขึ้น ผู้ตามเสด็จพราหมณ์ คหบดี ประชาชนทั้งในเมืองและชนบท สมณะชีพรามณ์ รวมถึงมฤคปากษี คือสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าในเขาและสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย สรุปว่าภายใต้พระบรมโพธิสมภารนั้น ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ต่างได้รับการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมจากพระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่อพิจารณาพระราชจริยาวัตรของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทย เราได้พบว่าพระองค์ทรงห่วงใยพลสกนิกร ทรงจัดให้มีการรักษาป้องกันและคุ้มครองในหลายๆ ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรักษาให้อยู่ในคุณความดีมีศีลธรรม ทรงให้พลสกนิกรยึดมั่นอยู่ในทางแห่งความดี และถ้าหากว่าพลสกนิกรมีปัญหาในการครองชีพ พระองค์ก็จะทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครอง ดังที่เราได้รู้จักกันในเรื่องของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่าเป็นพระราชประสงค์ที่จะแก้ปัญหาของพลสกนิกร เช่น ปัญหาด้านการเกษตร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ด้านการสาธารณสุข ด้านการส่งเสริมอาชีพ ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติจนถึงปัจจุบัน มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นจำนวนมากกว่า ๓,๐๐๐ โครงการ และใน

จำนวนนี้เป็นโครงการที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) รับผิดชอบอยู่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จำนวน ๒,๑๕๗ โครงการ

โครงการเหล่านี้ ถ้าจะจำแนกออกไปว่าเป็นไปเพื่อรักษา ป้องกันและคุ้มครองประชาชนอย่างไร ก็ไม่มีเวลาที่จะอธิบาย เพราะว่ามีโครงการจำนวนมาก แต่ละโครงการเป็นประโยชน์ไพศาลอย่างยิ่ง เช่น โครงการด้านการเกษตร ทรงพัฒนาพืชพันธุ์ใหม่ๆ เพื่อให้พสกนิกร โดยเฉพาะที่ชาวนา ชาวไร่ได้นำไปใช้พัฒนานาไร่ของตนเอง ถ้าใครได้โอกาสเข้าไปในพระราชวังสวนจิตรลดา ก็จะพบกับความประหลาดใจ เหมือนกับชาวต่างชาติรู้สึกทึ่งว่าวังสวนจิตรลดาไม่ได้มีสิ่งบำรุงบำเรอ อำนวยความสะดวกสบายเหมือนกับที่พบในพระราชวังของกษัตริย์ ในต่างประเทศ ปรากฏว่าสิ่งที่ชาวต่างชาติได้มาเห็นในพระราชวังสวนจิตรลดา ก็คือแปลงทดลองพืชพันธุ์เกษตรและโครงการทดลอง ต่างๆ อยู่ในนั้น เรียกว่า ทรงใช้พื้นที่ในวังสวนจิตรลดาเป็นที่สำหรับ พัฒนาด้านการเกษตรเป็นต้นสำหรับพสกนิกรชาวไทย

นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ทรงห่วงใยในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรงค้นคิดประดิษฐ์สิ่งที่จะแก้ปัญหาล้างสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำเสีย ปัญหามลพิษต่างๆ กังหันน้ำชัยพัฒนาที่ทรงประดิษฐ์นั้นเป็นแบบอย่างแห่งความพยายามของสมเด็จพระบรมมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐว่าทรงทุ่มเทเพื่อการแก้ไขปัญหาล้างสิ่งแวดล้อม อย่างไร พระองค์ทรงแนะนำให้ประชาชนอนุรักษ์ป่าไม้ อนุรักษ์แหล่งน้ำ ถ้าเกิดปัญหาน้ำท่วมขึ้นมา ไม่ว่าในที่ใดของประเทศก็ทรงหาทางแก้ปัญหาน้ำท่วม ป้องกันอุทกภัย แม้แต่ชาวกรุงในกรุงเทพมหานคร

ก็พลอยได้รับพระมหากรุณาธิคุณในข้อนี้ เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ขึ้นมา ก็ทรงห่วงใยเอาใจใส่เป็นพระในการแก้ปัญหาที่ท่วมในกรุงเทพมหานคร ดัง โครงการแก้มลิง และ เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ได้ช่วยแก้ปัญหาที่ท่วมใหญ่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ดังนั้นก็เชื่อว่าพระองค์ทรงให้การปกป้องคุ้มครองและคุ้มครองพสกนิกรทุกหมู่เหล่า นี่เป็นข้อแรกของจักรพรรดิธรรมคือทรงเป็นธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ และ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรม

ข้อที่ ๒ ของจักรพรรดิธรรมก็คือ มา อัมมการ คือมิให้มีการประพฤตินันมิชอบธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร จัดการป้องกันและแก้ไขการกระทำอันมิชอบ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณประเสริฐทรงประพฤติปฏิบัติธรรมข้อนี้ ดัง จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งในสังคมไทย ซึ่งเราทราบกันดีว่าเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาทางการเมืองเรื่อง รัฐธรรมนูญ ใน พ.ศ.๒๕๑๖ และใน พ.ศ.๒๕๓๕ ที่ทำให้เกิดการเสียเลือดเนื้อในบ้านเมืองนั้น สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็จะทรงลงมาเตือนสติให้แต่ละคนรู้จักสามัคคี ทรงนำความสงบสุขกลับมาสู่สังคมไทยอย่างชนิดที่ไม่มีใครอื่นในแผ่นดินนี้สามารถทำได้ ข้อนี้แสดงว่าพระองค์มิได้เป็นเพียงศูนย์รวมใจของประชาชนทั้งเหนือจรดใต้ทั้งชาวเขาชาวเราเท่านั้น หากยังทรงสร้างความสามัคคีปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชาติ ในยามนี้ที่ปัญหาสาเหตุดีดแพร่ระบาด เราจะเห็นการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ต่อต้านยาเสพติดโดยอ้างถึงความจงรักภักดีที่เรามีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่เขาเขียนป้ายรณรงค์ว่า “รัก

ในหลวงห้วงลูกหลาน ช่วยกันด้านยาเสพยัดิด”

ในการเลือกตั้งในครั้งต่อไป ประชาชนควรช่วยกันเลือกตั้งคนดีเข้ามาปกครองบ้านเมือง ป้องกันมิให้คนไม่ดีมาทำความเสียหายให้แก่การปกครองประเทศชาติ ทุกคนควรใส่ใจถึงพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานในงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่ว่า “ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้” พระบรมราโชวาทนี้แสดงให้เห็นถึงจักรพรรดิธรรมข้อที่ ๒ ก็คือ มาอธัมมการ ป้องกันมิให้มีการประพฤติอันมิชอบธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร

จักรพรรดิธรรมข้อที่ ๓ คือ ธนานุปาทาน หมายถึงการแบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ไร้อำนาจมิให้ความขัดสนยากไร้เกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร พระราชจริยาวัตร ของสมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเพียบพร้อมด้วยจักรพรรดิธรรมข้อนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพระองค์ได้ทรงแนะนำประชาชนให้พัฒนาอาชีพ ทรงเผยแพร่แนวพระราชดำริเรื่อง ทฤษฎีใหม่ คือทรงแนะนำเกษตรกรให้รู้จักใช้ประโยชน์ของพื้นที่ดินอย่างคุ้มค่าได้ประโยชน์สูงสุด โดยแบ่งที่ดินออกเป็น ๔ ส่วนตามอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ซึ่งหมายถึงที่ดินร้อยละ ๓๐ ใช้ขุดสระเก็บกักน้ำ ร้อยละ ๓๐ ใช้ปลูกข้าว ร้อยละ ๓๐ ปลูกต้นไม้และ

พีชไร้อีกร้อยละ ๑๐ เป็นที่อยู่อาศัย

เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่แตกในประเทศไทยในช่วง ๒ ปีที่ผ่านมา เกิดวิกฤติที่ทำให้หลายคนประสบกับความย่อยยับหมดกำลังใจ คนเหล่านั้นมีกำลังใจลุกขึ้นมาสู่ชีวิตพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติขึ้นอีกโดยอาศัยพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำริและกระแสพระราชดำรัสในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ทรงสอนให้ประชาชนคนไทยมีความเชื่อมั่นในตนเองหันกลับมาพึ่งตนเอง โดยการร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันคนละไม้คนละมือ หลักเศรษฐกิจพอเพียงก็คือการพึ่งตนเองตามหลักที่พระพุทธศาสนาที่ว่า “อตุตทา หิ อตุตโณ นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” และการที่ตนจะเป็นที่พึ่งของตนได้นั้น ต้องมีความรู้ความสามารถพัฒนาตนเองตลอดเวลาและที่สำคัญคือต้องมีสันโดษไม่โลภมาก ไม่พัฒนาวิ่งตามเขาโดยไม่ได้ดูว่าตนเองมีความพร้อมอย่างไร การรู้จักพอบ้างนั้นแหละจะทำให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียงคือพอเพียงที่จะพึ่งตนเองได้และรู้จักพอใจกับสิ่งที่ตนมี ยินดีกับสิ่งที่ตนเป็น รู้จักดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลาง คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าประชาชนชาวไทยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ขาวนาขาวไร่ถือตามหลักทฤษฎีใหม่ ประเทศชาติก็จะพึ่งตนเองได้ และพ้นจากวิกฤติอย่างถาวร การพัฒนาเศรษฐกิจก็จะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน นี่เป็นจักรวรรดิวัตรหรือธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิข้อที่ ๓

จักรพรรดิธรรมข้อที่ ๔ ซึ่งเป็นข้อสุดท้ายก็คือ สมณพราหมณ

ปรับปรุงมา ปรึกษาสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณะพราหมณ์ และผู้มีความรู้ นักปราชญ์ในสายต่างๆ เพื่อนำเอาความรู้มาประพุดติปฏิบัติและนำมาเผยแพร่สั่งสอนประชาชนต่อไป สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงศึกษาธรรม ทรงปรึกษาสอบถาม ไต่สวนกับผู้มีความรู้ทั้งหลาย ทรงสดับพระธรรมเทศนาจากสมเด็จพระสังฆราชและพระมหาเถระเนื่องๆ ตัวอย่างในเรื่องนี้ก็คือ เมื่อทรงสดับพระธรรมเทศนาเรื่องพระมหาชนกจากสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ วัดราชผาติการาม ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องพระมหาชนกได้ทรงค้นคว้าต่อ และในที่สุดก็ได้แปลชาดกเรื่อง พระมหาชนก จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ถ่ายทอดเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษไพเราะเพราะพริ้งทั้งสองภาษา ทรงดัดแปลงเล็กน้อยเพื่อให้คนไทยเข้าใจง่าย เช่น ทรงเพิ่มเติมแนวพระราชดำริเรื่องสถาบันพัฒนาคนให้เป็นคนดี เรียกว่า โภชียาลัยมหาวิทยาลัย ทรงใช้เวลาในการค้นคว้าและแปลด้วยความเพียรของพระองค์เป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ จึงเห็นได้ว่า ในการแปลเรื่องพระมหาชนกนั้น ทรงสอนประชาชนให้มี “ความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม และกำลังกายที่สมบูรณ์” สามารถต่อสู้ฝ่าฟัน มรสุมทางเศรษฐกิจพาประเทศชาติให้รอดพ้นมาได้

เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษา เพราะเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันแก้ปัญหาอย่างไม่ย่อท้อเหมือนกับเหตุการณ์ตอนที่เรือสำเภของพระมหาชนก อับปางกลางทะเล พระมหาชนกว่ายน้ำกลับไปยังฝั่ง ๗ วัน ๗ คืน เมื่อเทพธิดาประจำสมุทรถามว่าจะว่ายน้ำไปทำไม ว่ายน้ำไปก็เหนื่อยเปล่า

เพราะเป็นความพยายามที่ล้มเหลว ในที่สุดก็ต้องตายกลางทะเล พระมหาชนกตอบว่า ถ้าใครคิดว่าถ้าว่ายน้ำต่อไปก็ต้องจมน้ำตาย เขาก็จะไม่ว่ายและในที่สุดก็จะตายไปจริงๆ เหมือนคนอื่น ๆ ที่ตายหมดแล้วเหลือเราคนเดียว เรารอดอยู่ได้เพราะเราไม่ยอมแพ้มัน แม้รู้ว่าอาจจะตายเราก็จะพยายามจนสุดกำลังของลูกผู้ชาย ไม่ยอมมืออ่อนไหว รอคอยตายในมหาสมุทร พระมหาชนกสรุปว่า “วายแม่แล้ว ปุริโศเกิดเป็นคนต้องพยายามร่ำไป” คนที่คิดว่าตัวเองจะแพ้เสียตั้งแต่เริ่มต้นก็จะแพ้อย่างแน่นอน แต่ถ้าคิดว่าตัวเองจะชนะก็จะมีโอกาสชนะได้ ดังพระมหาชนกได้ทำเป็นตัวอย่าง นักปราชญ์จึงแต่งคำประพันธ์ไว้ว่า

เกิดเป็นคนควรหวังอย่ายังหยุด
 มีรู้สุดสิ้นหวังตั้งมาดหมาย
 หวังไว้เกิดหวังยังยืนมีศึนกลาย
 ปราชญ์ทั้งหลายสมหวังเพราะตั้งใจ

ใครที่ได้อ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกก็จะเกิดกำลังใจ ต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลาย ด้วยความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม และกำลังกายที่สมบูรณ์ ส่วนใครที่ยอมแพ้ชีวิตทำลายชีวิตตนเองหนีปัญหาเศรษฐกิจก็ต้องเป็นที่น่าเสียดายเขาคงจะไม่ได้ อ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทุกคนควรช่วยกันศึกษาและเผยแพร่เรื่องพระมหาชนกและนั่นก็คือดำเนินตามพระราชจริยาวัตร ในข้อที่ว่าสมณพราหมณ์ปริปุจฉา ศึกษาและหาคำตอบปัญหาจากสมณะพราหมณ์และนำคำสอนนั้นมาเผยแพร่กันต่อไป

ท่านสาธุชนทั้งหลาย พระราชจริยาวัตรของสมเด็จพระมโหฬาร
พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐของเราชาวไทยทั้งหลาย สอดคล้องต้องตามธรรมของพระ
เจ้าจักรพรรดิ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ **ธรรมาธิปไตย** ทรงยึดธรรมเป็นใหญ่ ทรง
จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองพลสกนิกร
ด้วยวิธีการที่ชอบธรรมและเป็นธรรม

ประการที่ ๒ **มา อัมมการ** ป้องกันมิให้สิ่งที่ไม่เป็นธรรม
เกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร

ประการที่ ๓ **ธนาอนุปาทาน** ทรงบันทึพย์เจตีย์แก่พลสกนิกร
โดยการสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและ
ทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

ประการที่ ๔ **สมณพราหมณปริปูลดา** การปรึกษาหารือ
สอบถามธรรมกับผู้รู้ ดังที่ทรงเผยแพร่พระ
ราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชน เป็นต้น

พระราชจริยาวัตรนี้คงเป็นแนวทางให้เราท่านทั้งหลายได้มี
ความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม และกำลังกายที่สมบูรณ์
ในการที่จะทำความดีพัฒนาตนเองและประเทศชาติถวายเป็นพระ
ราชสักการะด้วยการปฏิบัติบูชา ดังที่ได้บรรยายมา

ในมหามงคลวโรกาส ๗๒ พรรษามหาราชานี้ ขอเชิญชวน
ท่านสาธุชนทั้งหลายได้พร้อมใจกันถวายพระพรชัยมงคล โดยอ้าง
คุณพระศรีรัตนตรัย รตนตุดยานุภาเวน รตนตุดยเทศสา ด้วย

เดชาอนุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย พร้อมด้วยอานุภาพแห่ง
 สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์และพระสยามเทวา-
 ธิราช ขอได้โปรดอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ของปวงชน
 ชาวไทย ให้ทรงเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุก
 ประการ อุปสรรคอุบัติวันตรายทั้งปวงอย่าได้แผ้วพานพระบรมราช
 จักรีวงศ์ตลอดนิรันดรกาล.

หมายเหตุ เรียบเรียงจากการพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพุทธจักร
 ฉบับพิเศษงานวางศิลาฤกษ์อาคารมหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยู่อยุธยา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๔๒)

สาธนรธรรมกถา

พระราชกรณีย (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ยาตานุยาเยี จ ภวาทิ มาณว
อลลณฺจ ปาณิ ปรีวชฺชยสฺส
มา จสฺส มิตฺเตสฺส กทาจิ ทุภฺภิ
มา จ วสํ อสตีนํ นิคฺจเจตฺติ .*

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาใน
สาธนรธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี
เป็นปัสสาทนียกถา อนุโมทนาในมหาเมฆคลาภวิฤกษิตกาล ทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมบพิตร
พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เหตุ
ทรงพระราชปรารภวันพระราชสมภพซึ่งเวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง
ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราช
อุทิศถวายพระสยามเทวาธิราช สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิ

* พระธรรมเทศนารับพระราชทานถวายในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราชเสด็จฯ ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ ศาลาแจ้ง วังไกลกังวล หัวหิน จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๒ เวลา ๑๗.๐๐ น.

ราชาเจ้าและสมเด็จพระบรมราชาบุพการี พระราชกุศลจริยานี้ เป็นการทรงแสดงออกให้ปรากฏซึ่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ประจำพระราชหฤทัยของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่า “*เอสา ภิกขเว สบฺบุริสฺสุมมิมิยํทํ กตญฺญุตํ กตเวทิตํ*” แปลความว่า “*ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นพื้นฐานของคนดี*”^๒

มหามิ่งมงคลภักขิตกาลวันคล้ายวันพระราชสมภพที่เวียนมาบรรจบเช่นนี้เป็นพระราชวโรกาสที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะได้ทรงประกอบพระโยนิโสมนสิการคือทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณอันแนบคายถึงพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ที่ได้ทรงบำเพ็ญมาตลอดระยะเวลาอันกว่า ๔๐ ปีว่ามีพระราชธรรมข้อใดบ้างเป็นฐานรองรับให้ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและพระปัญญาเพื่อความเจริญมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์สมำเสมอตลอดมา เมื่อได้ทรงพิจารณาเห็นพระราชธรรมเหล่านั้นแล้วก็จะเกิดพระปิติโสมนัสมีใช้น้อย ทั้งจะตั้งพระราชหฤทัยปฏิบัติบำเพ็ญพระราชธรรมให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ความสิริสวัสดิพิพัฒน์ชัยมงคลก็จะเกิดมีแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ด้วยเหตุทรงบำเพ็ญพระราชจริยานั้น ข้อนี้สมด้วยพุทธศาสนสุภาษิตที่บัณฑิตกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาลกราบทูลให้ทรงพระวิจารณ์พระราชธรรมที่บำเพ็ญอยู่ว่า “*อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม*” เป็นต้น แปลความว่า “*ขอพระองค์ทรงพิจารณาราชกุศลธรรมที่สถิตย์อยู่ในพระองค์เหล่านั้นเถิด เมื่อทรงพิจารณาเช่นนั้น พระปิติโสมนัสจะเกิดมีแต่พระองค์มีใช้น้อย*”^๓

พระราชกุศลธรรมที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมามีมากเกินกว่าจะพรรณนาให้ครบถ้วนทุกประการได้ ขอพระราชทานนำพระราชกุศลธรรมเฉพาะข้อที่เรียกว่าสาธุธรรม มาวิชันนาถวายไว้ ณ ที่นี้

สาธุธรรมนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นธรรมของคนดี สมดังบาลีนิกเขปบทที่ขอพระราชทานยกไว้เป็นคาถาอยู่เทศ ณ เบื้องต้นว่า ยาทานุยายี เป็นต้น แปลความว่า สาธุชนคนดีมีธรรม ๔ ประการ คือ

๑. ยาทานุยายี เดินตามทางที่ท่านเดินมาแล้ว
๒. อลลลยจ ปาณี ปวิชชชยสสุ ไม่เผาฝ่ามืออันชุ่ม
๓. มา จสสุ มิตเตสสุ กทาจิ ทุภกิ ไม่ประทุษร้ายมิตรไม่ว่าในเวลาใด
๔. มา จ วลั อสตีนิ นิคจเจ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของคนไร้สติ

ประการแรก คำว่า ยาทานุยายี แปลว่า เดินตามทางที่ท่านเดินมาแล้ว หมายความว่าอนุชนคนรุ่นหลังปฏิบัติตามแนวทางที่บุพการีชนคนรุ่นก่อนได้วางเป็นแบบอย่างไว้ ราชอาณาจักรไทยรักษาความเป็นไทยมานานกว่า ๗๐๐ ปี แม้จะมีวิกฤตการณ์ทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่ก็ผ่านพ้นวิกฤตมาได้ทุกครั้ง เพราะพระราชประเพณีแห่งพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้ากำหนดให้องค์พระมหากษัตริย์ต้องมีพระคุณลักษณะของพระมหาธรรมิกราชาเจ้าคือทรงทศพิธราชธรรม สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงรักษาพระราชประเพณีนั้น ด้วยทรงมีพระราชจริยวัตรที่เพียบพร้อมด้วยพระคุณลักษณะ

แห่งพระมหากษัตริย์เจ้าทุกประการ สมดังพระราชปณิธานที่ทรงประกาศเป็นปฐมบรมราชโองการว่า “เราจักครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเพียบพร้อมด้วยสาธารณธรรมข้อที่ ๑ คือ ยாதานุยายี เดินตามทางที่ท่านเดินมาแล้ว จึงทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ตามรอยพระยุคลบาทสนองพระเดชพระคุณแห่งพระบรมราชสวามี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งนี้เพราะทรงมีพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยทศพิธราชธรรม ทรงพระเมตตากรุณาพสกนิกรชาวไทย ตลอดจนเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิตที่อาศัยอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารให้มีความร่มเย็น พระเกียรติคุณข้อนี้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศทั่วโลก ดังจะเห็นได้ว่าในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระฉายาลักษณ์ไว้ด้านหน้าของเหรียญเซเรส ส่วนด้านหลังของเหรียญจารึกอักษรภาษาอังกฤษว่า “To give without discrimination” แปลว่า “ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”

เหตุเพราะทรงปฏิบัติบำเพ็ญสาธารณธรรมข้อแรกนี้เป็นสำคัญ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงอุทิศพระองค์เป็นเวลาอันยาวนานหลายสิบปีเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษฯ ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๙ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยและเพื่อให้

โอกาสชาวนาชาวไร่ประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ พระราชจริยานี้ช่วยให้พลกนิกรชาวไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

สาธุนรธรรมประการที่สองคือไม่เผาป่ามีอันชุ่ม หมายถึงความว่าป่ามีของผู้มีพระคุณเปียกชุ่มด้วยขำวน้ำที่ชุ่มเลี้ยงเรามา คนดีต้องไม่เผาป่ามีอันชุ่มคือไม่ทรยศผู้มีพระคุณ กล่าวอีกนัยหนึ่งคนดีมีความกตัญญูรู้คุณและกตเวทิตอบแทนคุณท่าน สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “นิमितฺติ สาธุนฺรปํ กตญญูกตเวทิตา” แปลความว่า “ความกตัญญูกตเวทิตที่เป็นเครื่องหมายของคนดี” ๔ การจะวัดใจคนว่าดีเพียงใดอาจดูได้จากพฤติกรรมว่าเป็นคนชอบรักษาหรือชอบทำลาย ทั้งนี้เพราะคนดีมีนิสัยชอบถนอมรักษา คนไม่ดีมีนิสัยชอบทำลาย ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนดีมีความกตัญญูรู้คุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของจึงชอบถนอมรักษาในขณะที่คนไม่ดีขาดความกตัญญูรู้คุณค่าจึงชอบทำลาย เช่น คนที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นคนกตัญญูต่อแผ่นดิน ส่วนคนที่ทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นคนไม่รู้จักคุณของแผ่นดิน

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเพียบพร้อมด้วยสาธุนรธรรมข้อนี้ เพราะทรงแสดงออกให้ปรากฏซึ่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่ทรงมีต่อพระราชมารดาเสมอมา รวมทั้งโปรดฯ ให้ได้รับการดูแลรักษาพยาบาลอย่างดีในเวลาประชวร ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้ทรงแสดงออกให้ปรากฏซึ่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมอันหาที่เปรียบมิได้ในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ด้วยการอุทิศพระองค์ปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจ

สนับสนุนพระบรมราชาบายสมกับเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิเนนาถคู่
พระบารมีของสมเด็จพระมหาธรรมิกราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐ

สาธุนธรรมประการที่ ๓ คือการไม่ประทุษร้ายมิตรไม
ว่าในเวลาใด

คำว่า มิตร หมายถึงผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับเรา มิตรใน
กรณีนี้จึงไม่ได้หมายถึงเพื่อนมนุษย์เท่านั้น แม้สัตว์ดิรัจฉาน
และต้นไม้ที่มีคุณประโยชน์ท่านก็จัดว่าเป็นมิตร ชาวนาผู้ฆ่าโค
หลังใช้ไถนาเสร็จแล้วชื่อว่าประทุษร้ายมิตร ผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม
ตามธรรมชาติที่ให้คุณประโยชน์แก่ตนก็ชื่อว่าประทุษร้ายมิตร
เหมือนกัน เมื่อมนุษย์ทำลายมิตรคือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
มนุษย์ก็ถูกรวมชาติลงโทษ ธาตุสี่คือดิน น้ำ ลม ไฟ วิปริตกลายเป็น
มลพิษสำหรับมนุษย์ การที่มนุษย์ถูกรวมชาติลงโทษเช่นนี้ก็
เหมือนกับเรื่องมหาวาณิชชาดก ^๕ ดังจะขอพระราชทานนำมาเล่า
ไว้ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล พวกพ่อค้าจำนวนมากเดินทางไปค้าขายต่าง
เมืองด้วยกัน ระหว่างทางได้ถึงดินแดนทุรกันดาร ไม่มีอาหารและ
น้ำเหลืออยู่เลย แต่พวกเขาโชคดีที่ได้พบต้นไม้ใหญ่ เมื่อพวกเขา
ตัดกิ่งด้านหนึ่งของต้นไม้นั้นก็มีสายน้ำไหลออกมาจากกิ่งนั้นให้
พวกพ่อค้าได้ดื่มกิน จากนั้นพวกเขายังตัดกิ่งอีกด้านหนึ่งเพื่อเก็บ
ผลไม้มาเป็นอาหาร พวกพ่อค้ามีความโลภมากปรึกษากันว่า นี่
เป็นต้นไม้วิเศษ เมื่อพวกเราตัดกิ่งยังได้อาหารขนาดนี้ ถ้าโค่นทั้ง
ต้นคงจะพบของดีมากมาย พ่อค้าทั้งหมดเห็นว่าจะควรโค่นต้นไม้
ยกเว้นแต่หัวหน้าพ่อค้าที่ห้ามปรามไว้ แต่ไม่มีใครเชื่อฟังเขา พวก

เขาตัดโคนต้นไม้โคนลงมา พอต้มไม้ล้มลง พญานาคได้ออกมา
ฆ่าพ่อค้าเหล่านั้นแต่ยังไว้ชีวิตหัวหน้าพ่อค้าเพียงคนเดียว

จากชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า “ยสฺส รุกฺขสฺส
ฉายาย นิสีเทยฺย สเยยฺย วา” เป็นต้น แปลความว่า “บุคคลหนึ่ง
อยู่ได้ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น ผู้ทำเช่น
นั้นชื่อว่าประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวแท้ ๆ” ๖

สมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถทรงเพียบพร้อมด้วยสาธารณธรรมข้อนี้ดังจะเห็น
ได้จากการที่ทรงแนะนำและส่งเสริมพสกนิกรชาวไทยให้อ่อนรักษ์
ป่าไม้และสัตว์ป่า ทรงสนับสนุนโครงการป่ารกน้ำซึ่งทรงริเริ่มไว้ตั้ง
แต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ สมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้าทั้งสอง
พระองค์ยังได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการพิทักษ์สิ่ง
แวดล้อมให้แก่พสกนิกรชาวไทยด้วยการรักษาสภาพบริเวณสวน
จิตรลดาให้เป็นสถานที่อันร่มรื่นงดงามด้วยต้นไม้ นานาพรรณและ
สัตว์นานาชนิด

สาธารณธรรมประการที่ ๔ คือการไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของ
คนไร้อคติ เพราะคนไร้อคติมักให้คำแนะนำอย่างไม่รอบคอบซึ่งมัก
จะนำเภทภัยมาให้ในภายหลัง คนที่หลงเชื่อถือคำของคนประเภท
นี้อาจจะแพ้ยภัยตัวเองเพราะบูชาผู้ไม่ควรบูชาจึงพากันล่มจม ดัง
เรื่องเล่าต่อไปนี้ในจัมมสาฎกชาดก ๗

ในอดีตกาล มีปริพาชกคนหนึ่งชื่อจัมมสาฎกเที่ยวภิกขา
จารอยู่ในกรุงพาราณสี ถึงสถานที่ชนแพะ ขณะนั้น แพะตัวหนึ่ง
เห็นปริพาชกนั้นแล้วตั้งท่าจะขวิด มันจึงย่อตัวลง ปริพาชกไม่ถอย
หนีด้วยเข้าใจผิดคิดว่า “แพะตัวนี้ย่อตัวทำความเคารพเรา ในเมือง

ใหญ่นี้ มีแพะนี้ตัวเดียวเท่านั้นที่รู้คุณค่าของเรา” พอคิดเช่นนี้
 บริพาชกได้ยื่นประณมมือรับความเคารพของแพะนั้น เขาถูกแพะ
 ขวิดล้มลงสิ้นใจตรงนั่นเอง

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ
 พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติบำเพ็ญสาธารณธรรมข้อที่ ๔ นี้ ด้วย
 การที่ทรงมีพระราชศรัทธาในพระรัตนตรัย ไปพระราชหฤทัยใน
 การศึกษาพระศาสนาและทรงธรรม โปรดสนทนาธรรมกับสมเด็จพระ
 พระสังฆราชและพระมหาเถระอยู่เนื่อง ๆ

พระปิติในธรรมจะเกิดมีมิใช่น้อย เมื่อสมเด็จพระบรมพิตร
 พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรง
 ประกอบพระโยนิโสมนสิการคือทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณ
 อันแนบคายถึงสาธารณธรรม ๔ ประการ ดังที่ขอรับพระราชทาน
 ถวายวิสัยนามาตามแนวพระบาลีนิกเขปบทเบื้องต้นว่า “ยาดานุญายี
 จ ภวาทิ มาณว” เป็นต้น ซึ่งขอพระราชทานแปลสรุปเป็นคำ
 ประพันธ์ร้อยกรองว่า

- (๑) เดินตามรอยคนดีที่อยู่หน้า
- (๒) มือเคยเลี้ยงเรามาจงอย่าเผา
- (๓) อย่าทำร้ายพวกพ้องมิตรของเรา
- (๔) อีกคนเขลาไร้สติอย่าริตาม

สาธารณธรรมทั้ง ๔ ประการ มีประจำอยู่ในพระราชหฤทัย
 ของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ
 พระบรมราชินีนาถ จึงได้ทรงอุทิศพระองค์ในการปฏิบัติพระราช
 กรณียกิจและพระราชภารกิจตามรอยพระยุคลบาทของสมเด็จพระ
 บรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐอย่างสม่า

เสมอติดต่อกันมาเป็นเวลานานกว่า ๔๐ ปี

รัตนตุดยานุภาพเวน รัตนตุดยเดชสา ด้วยเดชานุภาพแห่ง
คุณพระศรีรัตนตรัย และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญ
ให้เป็นไปในหมู่สงฆ์ พร้อมทั้งอานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหาก
ษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์และพระสยามเทวาธิราช ได้อภิบาล
รักษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
พร้อมสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒน์
มงคลพระชนมสุขทุกประการ อุปสรรคอุปัทวันตรายทั้งปวงอย่า
แผ้วพานพระมหากักรีบรมราชวงศ์ พระราชวงศ์ มุขอำมาตย์มนตรี
ชาวประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ตลอดนิรันดร์กาล

รับพระราชทานถวายเป็นวิสาขนาพระธรรมเทศนาในสาธุ
นรธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติ
ลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอิ๋ว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

เข็ยบรรณ

๑. พุ.ท. ๒๘/๙๙๔/๓๔๘
๒. พง.พ. ๒๐/๒๗๗/๗๘
๓. พุ.ท. ๒๘/๒๔๐/๘๖
๔. สมเด็จพระสังฆราช (ส)
๕. พุ.ท. ๑/๑๙๐/๓๙๔
๖. พุ.ท. ๑/๑๙๐/๓๙๔
๗. พุ.ท. ๒๗/๕๙๔/๑๔๔

ธรรมทานกถา

พระราชกรณีย (ประยูร อมฺมจิตฺโต)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติตฺติ ฯ^{*}

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาในธรรมทานกถา ธุลองค์พระเดชพระคุณพระดับพระปัญญาบารมีอนุรูปแต่พระราชกุศลทักษิณานุประทาน ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภวันคล้ายวันสวรรคตแห่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีซึ่งเวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น นับเป็นการทรงแสดงพระราชกตัญญูตเวทีตาธรรมประจำพระราชหฤทัย อันเป็นธรรมะที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสรรเสริญว่าเป็นพื้นฐานของคนดี

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงปฏิบัติพระราช

* พระธรรมเทศนาวิปัสสนาธรรมในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จฯ ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ทรงพระราชอุทิศถวาย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันพุธที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๒ เวลา ๑๗.๓๐ น.

กรณีศึกษาดังกล่าวด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อความผาสุกของเหล่าพลสกนิกร ด้วยทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทรงมีพระมหากุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ จึงทรงเป็นที่เคารพสักการะเทิดทูนอย่างสูงจากเหล่าพลสกนิกรไทย นับว่าทรงมีพระคุณต่อประเทศชาติอย่างล้นพ้นเกินกว่าจะพรรณนาให้ครบถ้วนทุกประการได้ ขอพระราชทานนำพระมหากุณาธิคุณของสมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการทรงปฏิบัติหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ตีมาพรรณนาไว้ ณ ที่นี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาและปฏิบัติธรรม นอกจากจะสนพระราชหฤทัยศึกษาและปฏิบัติธรรมด้วยพระองค์เองแล้วยังมีพระราชดำริที่จะแผ่แผ่ผลดีในการศึกษาและปฏิบัติธรรมซึ่งได้ทรงสัมผัสมาด้วยพระองค์เองพระราชทานให้แก่แพร่หลายไปในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะในหมู่ประชาชนที่เป็นชาวบ้านสามัญ เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้ นำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเขาให้ถูกต้องของคลองธรรมและบังเกิดผลดีแก่ชีวิต

การส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาตามพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้นโปรดให้จัดขึ้นหลายรูปแบบ เช่น การจัดให้มีปาสฐกถาธรรมเป็นครั้งคราว ให้มีการบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต ให้จัดพิมพ์หนังสือธรรมสำหรับพระราชทานแจกแก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไป การที่ทรงให้เผยแพร่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นนี้ ชื่อว่าทรงบำเพ็ญธรรมทาน ซึ่งประเสริฐกว่าทานทั้งปวง

พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกทานไว้ ๓ ประเภท^๒ คือ

๑) อามิสทาน การให้สิ่งของ ๒) อกภัยทาน การให้อภัย ๓) ธรรมทาน การให้ธรรม ในบรรดาทานทั้ง ๓ ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่าเป็นเลิศ สมดังพุทธศาสนสุภาษิตซึ่งขอพระราชทานยกเป็นอุเทศ ณ เบื้องต้นว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ” แปลว่า “การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง”

บุคคลผู้จะให้ธรรมเป็นทานต้องไม่มีธรรมมัจฉริยะคือความตระหนี่ในปริยัติธรรม เมื่อได้ความรู้เกี่ยวกับธรรมแล้วเขาก็ปรารถนาที่จะเผยแผ่ต่อไป เพราะพิจารณาเห็นว่าการประกาศธรรมก็เหมือนการจุดเทียน ถ้าสงวนความรู้เกี่ยวกับธรรมไว้เฉพาะตนก็เหมือนการจุดเทียนเพียงเล่มเดียว แสงสว่างก็อยู่ในวงจำกัด แต่ถ้าอนุญาตให้คนอื่นใช้เทียนของตนมาจุดต่อๆ กันไป แสงสว่างก็ขยายไปทั่วบ้านเมือง สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้นทรงประจักษ์ความจริงข้อนี้จึงทรงส่งเสริมให้มีการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามแนวพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า ทั้งนี้เพราะสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้าทุกพระองค์ทรงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา อาทิเช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงสอนธรรมให้แก่เสือป่า เรียกว่า เทศนาเสือป่า และทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร แม้ในรัชกาลปัจจุบันสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงค้นมหาชนกษัตริย์ในพระไตรปิฎก และอรรถกถาแล้วทรงแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมกับทรงให้จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของพสกนิกร หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก นี้ ได้เป็นเครื่องสอนใจ

พลกนิกรชาวไทยให้มี “ความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์” สำหรับฝ่าฟันให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ประเทศชาติกำลังเผชิญอยู่

ความสำคัญของการเผยแผ่ธรรมดั่งรับพระราชทานวิไลนามานี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าธรรมทานมีอานิสงส์มากเพียงไร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพรรณนาอานิสงส์ของการศึกษาธรรมไว้ ๕ ประการ คือ ๑) ย่อมได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้ ๒) สิ่งที่เคยเรียนรู้แล้วย่อมเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ๓) แก้ข้อสงสัยเสียได้ ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕) จิตของผู้ศึกษารวมย่อมผ่องใส^๓

เมื่อผู้ศึกษารวมมีจิตผ่องใสย่อมเข้าใจความจริงและเข้าถึงสัจธรรมได้ง่ายสมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เสวยยาปีภิกขเว อุทฺทรหโต อจฺโจะ” เป็นต้น แปลความว่า “ห้วงน้ำที่ไม่ขุ่นมัว ไส้สะอาด บุคคลผู้มีตาดี ยืนอยู่บนฝั่ง พึงมองเห็นหอยโข่งและหอยกาบบ้าง ก้อนกรวดและกระเบื้องถ้วยบ้าง ผุงปลาที่ว่ายไปและหยุดอยู่บ้าง ในห้วงน้ำนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะน้ำไม่ขุ่นมัว แม้ฉนใด ผู้เห็นภายในวิฏสงสารนั้นจักรู้ประโยชน์ตน รู้ประโยชน์ผู้อื่น รู้ประโยชน์ทั้งสองหรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันประเสริฐอย่างสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยจิตไม่ขุ่นมัว ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตไม่ขุ่นมัว ฉนนั้นเหมือนกัน”^๔

ประโยชน์ของการศึกษารวมอีกประการหนึ่งก็คือการได้คิดธรรมประจำใจไว้เตือนตนเองในยามเผชิญปัญหาและปฏิบัติหน้าที่ หัวใจของการศึกษาหรือฟังธรรมจึงอยู่ที่การจดจำนำข้อธรรมที่ได้ศึกษาหรือฟังนั้นไปสอนตนเอง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ตฺมุเหหิ กิจจํ อาตปฺปํ อุกฺขาทาโร ตถาคตา” แปลความว่า

“ความเพียรในการปฏิบัติธรรมเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระ
ตถาคตเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง” ^๕ ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ชี้ทาง
บรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน ให้พ้นโคภวิโยค
ภัย” ถ้าหากว่าชาวพุทธไม่นำธรรมมาสอนตนเองก็จะไม่ได้
ประโยชน์ในการศึกษาธรรม เพราะการศึกษารวมก็คือการศึกษา
เพื่อที่จะสอนตนเอง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อดตนา โจทยตตานิ”
แปลว่า “จงเตือนตนด้วยตนเอง” ^๖ ซึ่งมีภาสิตอุทานธรรมอธิบายว่า

ตนของตนเตือนตนให้พันผิด

ตนเตือนจิตตนได้ใครจะเหมือน

ตนเตือนตนไม่ได้ใครจะเตือน

อย่าแซ่เขื่อนเตือนตนให้พันภัย

พุทธวิธีในการเตือนตนเริ่มต้นด้วยการใช้สติตรวจสอบตนเองว่ามีธรรมดังที่ได้ศึกษามาหรือไม่ สติ แปลว่า ระลึกรู้ทันปัจจุบัน
นั่นคือ ฝึกมองด้านในว่าขณะนี้เรากำลังคิด หรือทำอะไรอยู่
ทำจิตตานุบัลสนาคือใช้จิตมองจิต เรียกว่ามีธรรมาทวสะ คือสร้าง
กระจกส่องใจ ให้เห็นว่าสภาพจิตของเราในปัจจุบันเป็นอย่างไร

ขั้นต่อไปก็คือถ้าเห็นว่าจิตตก หมัดหวังเกิดความท้อแท้
ท่านให้ยกจิต ดังพระบาลีว่า “ลีเน จิตตมहि ปคคาโห” แปลว่า
“เมื่อจิตตกให้ยกจิต” ^๗ เมื่อต้องเผชิญปัญหาหรือความยากลำบาก
ในชีวิต บางคนถอดใจยอมแพ้อย่างง่ายดาย แต่บางคนปลุกใจตน
เองให้กล้าเผชิญปัญหาและหาทางแก้ไขอย่างสุขุมรอบคอบ

เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะเพิ่งออกผนวชได้ ๗ วันยังไม่ได้
ตรัสรู้ ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ได้ภัตตาหารที่
ชาวบ้านใส่บาตรแล้วเสด็จไปประทับนั่งที่ริมเงาของภูเขาปัทมชะ

เริ่มเพื่อเสวยพระกระยาหาร เนื่องจากพระองค์เคยเสวยแต่พระกระยาหารอันประณีตในวัง จึงไม่อาจเสวยพระกระยาหารที่หยาบของชาวบ้านได้ พระอันตะใส่ใหญ่ของพระองค์มีอาการเหมือนจะพุ่งออกมาทางพระโอษฐ์ ลำดับนั้น พระโพรสิสตร์ทรงอึดอัดกังวลพระทัยด้วยอาหารอันปฏิกูล จึงทรงโอวาทสอนตนด้วยพระองค์เองอย่างนี้ว่า “สิทธิ์ตะ เธอเกิดในสถานที่มีโภชนะมีรสเลิศต่าง ๆ ด้วยโภชนะแห่งข้าวสาลีมีกลิ่นหอม ซึ่งเก็บไว้ ๓ ปี ในตระกูลอันมีข้าวและน้ำหาได้ง่ายมาก ได้เห็นบรรพชิตผู้ทรงผ้าบังสุกุลรูปหนึ่งแล้วคิดว่า เมื่อไรหนอ แม้เราก็จักเป็นอย่างนั้น เทียบบิณฑบาตบริโภคเวลานั้นจักมีไหมหนอ เธอจึงออกบวชบัดนี้ เธอจะอยู่อย่างไรถ้าไม่รับอาหาร” ครั้นทรงสอนพระองค์เองอย่างนี้แล้ว ไม่ทรงมีอาการผิดปกติทรงเสวยพระกระยาหารได้ ข้อนี้แสดงว่าก่อนจะตรัสรู้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนตนเองตลอดเวลา จึงมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม

แม้ในอดีตชาติเมื่อยังเป็นพระโพรสิสตร์บำเพ็ญบารมีอยู่นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงสอนตนเองจนยกจิตให้อาหาญได้ในยามที่คนอื่นพากันหมดกำลังใจ ดังเรื่องที่พระพุทธรองค์ทรงเล่าไว้ในวัณณุปถชาดก ดังต่อไปนี้^๔

พระโพรสิสตร์ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน ได้นำกองเกวียนผ่านทะเลทรายรอนแรมอยู่หลายวันจนหลงทางขาดน้ำ ขาดเสบียง น้ำสำคัญที่สุดเพราะถ้าสัตว์ขาดน้ำก็จะไม่ลากเกวียนต่อไป พระโพรสิสตร์จึงออกสำรวจหาแหล่งน้ำในทะเลทรายพบกอกหญ้าแพรกกอกหนึ่งจึงคิดว่า หญ้าเหล่านี้จักเกิดขึ้น เพราะความเย็นของน้ำข้างล่าง จึงให้คนถือจอบมาให้ขุดลงยังที่นั้น คน

เหล่านั้นขุดลึกลงไปหลายวา จอบได้กระทบหินข้างล่าง ขุดต่อไปไม่ได้ ทุกคนหมดกำลังใจเลิกขุด แต่พระโพธิสัตว์ยังไม่หมดหวังลงไปยืนบนพื้นหินในหลุม ก้มลงเงี่ยหูฟังเสียง ได้ยินเสียงน้ำไหลอยู่ใต้พื้นหิน จึงขึ้นมาบอกกับคนรับใช้ส่วนตัวว่า เมื่อเธอเลิกจะความพยายามเสีย พวกเราจะพากันพินาศ เธออย่าละความพยายาม จงถือเอาค้อนเหล็กนี้ลงไปยังหลุม ทบที่หินนี้ คนรับใช้มีกำลังใจ ในขณะที่คนส่วนใหญ่ละความพยายามยืนดูอยู่เฉย ๆ คนรับใช้นั้นจึงลงไปทบหินจนแตก ๒ ซีกตกลงไปข้างล่างได้ขวางกระแสน้ำได้ดิน เกิดเป็นน้ำพุพุ่งขึ้นมาสูงเท่าลำตาล คนทั้งปวงพากันดื่มกินแล้วรอดชีวิตพ้นทะเลทรายออกมาได้

ในวิถุณุปถชาดกนี้ พระโพธิสัตว์ไม่ยอมแพ้เหมือนคนอื่น ๆ แต่แสดงภาวะผู้นำ ที่นอกจากจะยกจิตตนเองแล้วยังปลุกใจคนรับใช้ให้มุ่งมั่นต่อไป ผู้จะผ่านพ้นอุปสรรคได้ต้องมีคติธรรมประจำใจ สำหรับยกจิตเมื่อเห็นว่าจิตตก ดังกรณีที่พระมหาชนกว่ายนํ้าในทะเลได้นานถึง ๗ วัน ๗ คืน เมื่อนางเทพธิดาชื่อว่ามณีเมขลาถามว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น ก็ตอบว่า “ใส่ห้ วายมิสฺสามิ ยถาสติ ยถาพลั” เป็นต้น แปลความว่า “เราจะพยายามให้เต็มสติกำลังไปถึงฝั่งทะเลให้ได้” ๙๐ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะพระมหาชนกมีคติธรรมสอนใจว่า “วายเมถเว ปุริโส” แปลความว่า “เกิดเป็นคนต้องพยายามร่ำไป” ๙๑ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เกิดเป็นคนควรหวังอย่ายังหยุด
 มีรู้สุดสิ้นหวังตั้งมาดหมาย
 หวังไว้เกิดหวังยังยืนมิคินคลาย
 ปราชญ์ทั้งหลายสมหวังเพราะตั้งใจ

ประเด็นที่ควรระวังในการยกจิตปลุกใจก็คือว่า อาจจะมุ่มมันเกินไปจนเกิดความฟุ้งซ่านหรือบางทีก็เคี้ยวเข็ญตนเองมากเกินไปจนเกิดความเครียด ในกรณีนี้ให้ตรวจสอบใจตนเองแล้วทำขั้นที่ ๒ คือช่อมจิตลงมา ดังพระบาลีว่า “อุทฺตสฺมี วินฺคฺโคโห” แปลความว่า “เมื่อจิตฟุ้งซ่านให้ช่อมจิต”^{๑๒} การปฏิบัติธรรมหรือทำหน้าที่ต้องดำเนินสายกลางเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือให้มีความพอดี ไม่ตึงนักไม่หย่อนนัก ถ้าแรงความเพียรมากเกินไป ก็เกิดอุทฺตฺจจะคือความฟุ้งซ่าน ต้องลดความเพียรลงบ้าง แล้วเพิ่มสมาธิเข้าไป เมื่อปรับสมาธิให้พอดีกับความเพียร การปฏิบัติธรรมก็จะก้าวหน้าไปด้วยดี นี่เรียกว่าการช่อมจิตเมื่อควรช่อม

มีเรื่องเล่าว่า ^{๑๓} พระโศภนโกปิวิสะปฏิบัติธรรมเคร่งครัดมากอยู่ในป่าสี่วัน ท่านเดินจงกรมจนเท้าพอง ไม่ยอมออกนอกบริเวณที่จงกรม บางครั้งต้องคลานจงกรม ถึงปฏิบัติเข้มงวดขนาดนั้นก็ยังไม่บรรลุธรรม ท่านจึงเกิดความท้อแท้และเริ่มคิดจะลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส

พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของท่านจึงเสด็จไปหาและตรัสสอนว่า การปฏิบัติธรรมเหมือนกับการเล่นพิณ ถ้าซึงสายตึงเกินไป สายมักจะขาด ถ้าซึงสายหย่อนนักมักจะไม่ได้ สายกลางคือไม่หย่อนนักไม่ตึงนักจะดังดี การปฏิบัติธรรมก็เช่นกัน อย่าให้ตึงหรือหย่อนเกินไป พระโศภนโกปิวิสะปฏิบัติตามพระพุทธโฆษาจารย์แล้วสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

การเผยแผ่ธรรมที่สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ได้ทรงสนพระราชหฤทัยส่งเสริมนับเป็นธรรมทานที่มีอานิสงส์มากมาย เพราะการศึกษาธรรมช่วยให้ผู้ศึกษาได้คติธรรมนำไปเตือนสติตน

เองเมื่อเห็นว่าจิตตกก็ยกจิต เมื่อเห็นว่าจิตฟุ้งซ่านก็ข่มจิต ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ดังนั้น ธรรมทานจึงเป็นทานที่ประเสริฐชนะทานทั้งปวง เพราะช่วยพัฒนาจิตของมนุษย์ให้หลุดพ้นทุกข์ได้ สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่รับพระราชทานยกเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ” แปลว่า “การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงดำรงมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม เมื่อทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานถวายพร้อมทั้งจัดให้มีการพระราชทานธรรมซึ่งเป็นธรรมทาน

ขออำนาจแห่งพระราชกุศลที่ทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวง มีการพระราชทานธรรมเป็นสำคัญ จงเป็นผลสัมฤทธิ์แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมตามพระราชปัดติทานอุทิศทุกประการ

ขอพระบรมเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ แห่งสมเด็จพระบรมราชชนก แห่งสมเด็จพระบรมราชชนนีและอานุภาพแห่งพระสยามเทวาริราชได้อภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพร้อมสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในธรรมทานกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

បើកបរវាង

- ១. ឡ.ច. ២/៣៤/៦៣
- ២. ឡ. វិទ្យា. ប. ៣៥៦/៣៥២
- ៣. បង ឧប្បត្តិ. ២២/២០២/២៧៦
- ៤. បង ប្រើប្រាស់. ២០/៤៧/១០-១១
- ៥. ឡ.ច. ២៥/៣០/៥១
- ៦. ឡ.ច. ២៥/៣០/៦៦
- ៧. ឡ.មហា. ៤៤៦/៦២៧
- ៨. ឡ.វិទ្យា.ប. ១/១០៤
- ៩. ឡ.វិទ្យា.ប. ១/១៦៤
- ១០. ឡ.វិទ្យា.ប. ៤/៦២
- ១១. ឡ.វិទ្យា.ប. ៤/៧២
- ១២. ឡ.មហា. ២៤/៤៤៦/៦២៧
- ១៣. បង.ប. ១/២០៥/២១២

โลกติกัจจนกถา

พระราชกรณีย (ประยูร อมมสิริโค)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
มหาการุณิกो สत्ถา สพุพโลกติกัจจนกถิตี . °

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาใน
โลกติกัจจนกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี
ในการพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระ
ราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภ
วันเสด็จสวรรคตแห่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ซึ่งเวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง ใน
วันที่ ๙ มิถุนายน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราช
กุศลทรงพระราชอุทิศถวาย สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดช
วิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี
และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระองค์นั้น
ตามวิธีทักษิณานุประทานในพระพุทธศาสนา

* พระธรรมเทศนารับพระราชทานถวาย ในการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ทรงพระราชอุทิศถวาย สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์รา พระบรมราชชนนี และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ณ ศาลาเวียง จังไกลกัังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันพุธที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๒ เวลา ๑๗.๐๐ น.

สมเด็จพระบรมราชชนกนั้นได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเป็นนิตานุหิตประโยชน์แก่ประเทศชาติประชาชนอย่างไพศาล โดยเฉพาะในด้านแพทย์และการสาธารณสุข ทรงอุทิศพระองค์เพื่อการแพทย์ไทยอย่างมากมาย เป็นผลทำให้กิจการแพทย์และการสาธารณสุขได้เจริญเป็นปึกแผ่นมาจนถึงกาลปัจจุบัน บรรดาผู้ที่สำนึกในพระกรุณาธิคุณได้พร้อมกันเฉลิมพระเกียรติเป็นพระบิดาแห่งการแพทย์ไทย

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลปรากฏว่าได้เป็นที่รักของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง จนถึงกับมีผู้ถวายพระนามว่า สมเด็จพระปิยมหาราชพระองค์น้อย แทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช เพราะได้ทรงดำรงพระราชธรรมจริยาทั้งปวงอย่างครบถ้วน พระราชจริยวัตรทั้งปวงจึงเป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจทำให้เกิดความจงรักภักดีในหมู่พสกนิกรอย่างรวดเร็ว

ส่วนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระองค์นั้น ทรงยังด้วยพระบุญญาธิการที่โอบอุ้มให้ทรงส่องการพยาบาล เป็นเหตุให้ทรงสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่พสกนิกรมากมายพันพรรณนา ด้วยพระกรุณาธิคุณและปรีชาสามารถ ประชาชนในชนบทห่างไกลได้รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานด้วยโรคภัยไข้เจ็บเป็นอันมาก รับพระราชทานกล่าวได้ว่า ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจด้านการแพทย์และการพยาบาลสืบต่อจากที่สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงเริ่มไว้อย่างเต็มพระสติกำลัง

สมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีทั้งสองพระองค์ ทรงประกอบด้วยพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ จึงทรง

อุทิศกำลังพระวรกายและพระหนุทัยตลอดจนทรัพย์สินส่วนพระองค์ เพื่อการแพทย์และการพยาบาลอย่างมากมายเกินที่จะกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะทรงมีความกรุณาซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งสำหรับผู้ ประกอบกิจการแพทย์และกิจการพยาบาล สมเด็จพระบรมศาสดาทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “สัตพโลกติกิจจโก” แปลว่า “ผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง” เพราะมีพระหนุทัยเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ สมด้วยพุทธศาสนสุภาษิตซึ่งขอพระราชทานยกเป็นอุเทศเบื้องต้นว่า “มหากาธุณิกโก สตถา สัพพโลกติกิจจโก” แปลความว่า “สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ จึงเป็นผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง”

พุทธศาสนสุภาษิตนี้แสดงว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ผู้รักษาโรคให้กับชาวโลกทั้งปวง คำว่า “โรค” เป็นภาษาบาลี หมายถึง “สิ่งที่เสียดแทงหรือสร้างความเจ็บปวด” ๓ โรคมี ๒ ชนิด คือกายิกโรค ได้แก่โรคทางกาย และเจตสิกโรค ได้แก่โรคทางจิตใจ พระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ผู้รักษาโรคทางจิตใจอันมีสมุฏฐานมาจากกิเลสตัณหา ๓ กระบวนการในการรักษาโรคทรงใช้หลักอริยสัจ ๔ นั่นคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ทุกข์ คือความไม่สบายกายไม่สบายใจ เปรียบเหมือนโรค สมุทัยคือสมุฏฐานของโรค นิโรธ คือความหายจากโรค มรรค คือยารักษาโรค ๔ ยาที่พระองค์ใช้รักษาโรคคือธรรมะเรียกว่า ธรรมโอสถ ปุณฺชนผู้ยังมีกิเลสเป็นคนไข้ของพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับการบำบัดรักษาหายขาดจากโรคแล้วเป็นพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลส สมดังพระพุทธานุชาตินี้ว่า “เทวเม ภิกขเว โรคา...” ๔๐ เป็นต้น แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย โรคมี ๒ อย่างคือ โรคทางกายกับโรคทาง

จิตใจ สัตว์ทั้งหลายผู้ปัญญาความไม่มีโรคทางกายตลอดปีหนึ่งมี
ปรากฏ ผู้ปัญญาความไม่มีโรคตลอด ๒ ปีบ้าง ๓ ปีบ้าง ๔ ปีบ้าง
๕ ปีบ้าง... มีปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดปัญญาความ
ไม่มีโรคทางจิตใจแม้ครู่หนึ่ง สัตว์เหล่านั้นหาได้ยากในโลก เว้นแต่
พระชินาสพผู้สิ้นอาสวกิเลสเท่านั้น” *

โรคทางกายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากเพราะความเจ็บไข้
เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธ
ศาสนิกชนพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า “พยาธิธมฺโมมฺหิ เรามึความเจ็บ
ไข้เป็นธรรมดา” “พยาธิ อนตฺโต เราล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้”^๖
แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังประจวบหนักด้วยโรค
โลหิตปักษันธิกาพารก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน สิ่งที่พระ
พุทธองค์ทรงเน้นย้ำก็คือว่าเมื่อกำลังเจ็บป่วยด้วยโรคทางกายอยู่
คนเราไม่ควรซ้ำเติมตัวเองด้วยโรคทางจิตใจ นั่นคือไม่ควรเพิ่ม
ความกังวลใจหรือตอกย้ำความรู้สึกว่าเราทำไมต้องเจ็บป่วย ความ
เจ็บป่วยทางกายเป็นเหมือนการถูกแทงด้วยลูกศรดอกที่ ๑ ความ
กังวลใจเกี่ยวกับความเจ็บป่วยนั้นเป็นเหมือนถูกแทงด้วยลูกศรดอกที่
๒ ดังพระพุทธโฆษาที่ว่า “เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ปุริสฺสึ สลฺเลน วิชฺฌเมยฺยุ”
เป็นต้น แปลความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู พึงยิงบุรุษด้วย
ลูกศรดอกที่ ๑ แล้วยิงซ้ำบุรุษนั้นด้วยลูกศรดอกที่ ๒ อีก ก็เมื่อ
เป็นอย่างนี้ บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศร ๒ อย่าง คือ
ทางกายและทางใจ ภิกษุทั้งหลาย ปุ่ถุชนผู้ไม่ได้สดับ ก็ฉันนั้น
เหมือนกัน อันทุกข์เวทนาทางกายถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก ร่ำไร
ร่ำพัน ทูบออกคร่ำครวญ ย่อมถึงความมมงาย เขาย่อมเสวยเวทนา

๒ คือ เวทนาทางกายและเวทนาทางใจ” ^๘

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปิเยหิ วิบุปิโยโค ทุกฺโข ความพลัดพรากจากคนรักของรักเป็นทุกข์” ^๙ ความพลัดพรากเป็นเหมือนลูกศรดอกที่ ๑ ความทุกข์ใจเพราะความพลัดพรากเป็นเหมือนลูกศรดอกที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงให้ธรรมโอสถแก่ชาวโลกเพื่อรักษาโรคทางจิตใจอันเกิดจากการถูกเสียดแทงด้วยลูกศรดอกที่ ๒ นั้นเอง

ขอพระราชทานนำพระมหากุณาธิคุณของพระบรมศาสดาที่ทรงช่วยถอนลูกศรดอกที่ ๒ ออกจากจิตใจของนางกิสาโคตมี มาเล่าไว้ในอันดับต่อไปนี้ ^{๑๐}

นางกิสาโคตมีเป็นสะใภ้ของตระกูลเศรษฐี นางมีลูกชายคนหนึ่งกำลังน่ารักเริ่มหัดเดิน ลูกชายคนนั้นสิ้นชีวิตไป เมื่อคนจะนำลูกของเธอไปเผา เธอไม่ยอมรับว่าลูกของเธอสิ้นชีวิตแล้ว เธอเที่ยวอุ้มร่างอันไร้วิญญาณของลูกน้อยไปหาหมอด่าง ๆ เพื่อรักษาลูกของเธอให้ฟื้นขึ้นมา หมอทั้งหลายพูดกับเธอว่า “เธอเป็นบ้าแล้วหรือ? ที่เที่ยวถามทายรักษาลูกที่ตายแล้ว” บัณฑิตคนหนึ่งบอกให้เธอไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอยาจากพระพุทธองค์ เธออุ้มลูกน้อยเข้าไปเฝ้าพระศาสดา แล้วทูลขอยาวิเศษ

พระพุทธเจ้าทรงทราบาลูกเธอสิ้นชีวิตแล้ว ความสูญเสียลูกชายเป็นเหมือนการถูกแทงด้วยลูกศรดอกที่ ๑ การที่เธอทำใจไม่ได้จนมีอาการเหมือนคนเสียสติเป็นเหมือนการถูกแทงด้วยลูกศรดอกที่ ๒ พระพุทธเจ้าจึงทรงช่วยถอนลูกศรดอกที่ ๒ ของนางกิสาโคตมีด้วยการให้ความหวังว่าจะทรงประกอบยาวิเศษให้ แต่เธอต้องไปหาตัวยานิดหนึ่งมาถวาย เธอถามว่าตัวยานั้นคืออะไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ตัวยานี้ยังขาดอยู่คือเมล็ดพันธุ์ผักกาด

หยิบมือหนึ่ง โดยให้ไปนำมาจากบ้านที่ไม่เคยมีคนตาย

เธอถูกรับคำแล้วอุ้มลูกน้อยนั้นเข้าไปภายในหมู่บ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรก กล่าวว่า “เมล็ดพันธุ์ผักกาด ในเรือนนี้ มีบ้างไหม?” เมื่อเขาตอบว่า “มี” จึงกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น จงให้เกิด” เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาให้ จึงถามว่า “ในเรือนนี้ ลูกชายหญิงเคยตายบ้างหรือไม่?” เมื่อเขาตอบว่า “พูดอะไร? เพราะคนเป็นมีน้อย คนตายมีมาก” เธอจึงคืนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไป เทียบถามโดยทำนองนี้ เธอไม่ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแม้แต่ในเรือนสักหลังหนึ่ง ในที่สุดจึงได้คิดว่า “เราเข้าใจว่า ลูกของเราเท่านั้นตาย แต่ในหมู่บ้านนี้ คนตายมีมากกว่าคนเป็น” เมื่อเธอคิดอยู่อย่างนี้ เธอทำใจได้แล้วทิ้งร่างอันไร้วิญญาณของลูกไว้ในป่า กลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมแล้วทูลขอบวชเป็นภิกษุณีได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงปฏิบัติโลกุตตจริยา คือ ประพฤติประโยชน์แก่ชาวโลกในฐานะที่ทรงเป็นสัพพโลกติปิฎก คือ แพทย์ผู้รักษาโรคทางจิตใจของชาวโลกทั้งปวง บางครั้งพระองค์ทำหน้าที่ช่วยถอนลูกศรดอกที่ ๒ ออกจากจิตใจของผู้ป่วยทางกายคือสอนไม่ให้ซ้ำเติมตัวเองด้วยความทุกข์ทางจิตใจอันเปรียบเสมือนลูกศรดอกที่ ๒ ดังกรณีของคนบดขี่ชื่อนกุลบิดาที่จะขอพระราชทานนำมาเล่าไว้ ณ ที่นี้ ๐๐

คนบดขี่ชื่อนกุลบิดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เดินผ่านที่พักของท่านพระสารีบุตรจึงไหว้ท่านแล้วนั่งสนทนาธรรม พระสารีบุตรถามว่า สีนหน้าของท่านผุดผ่องเปล่งปลั่ง แสดงว่าวันนี้ท่านได้

พิธีกรรมจากพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือ นกุลบิดาตอบว่า ใช่แล้ว พระสารีบุตรถามว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมว่าอย่างไร นกุลบิดาตอบว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายอภิเษกแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระองค์เป็นผู้แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่วัยล่วงกาลผ่านวัยแล้วโดยลำดับ มีกายกระสับกระส่าย เจ็บป่วยเนื่อง ๆ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดสั่งสอนข้าพระองค์ด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนาน เมื่อกระผมกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่ด้วยความเจ็บไข้ จิตใจของเราจักไม่กระสับกระส่าย ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหลั่งอมฤตธรรมรดข้าพเจ้าด้วยการแสดงธรรมอย่างนี้แล”

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง เพราะทรงใช้ธรรมโอสถรักษาโรคทางจิตใจอันเนื่องจากลูกศรดอกที่ ๒ พระพุทธจริยานี้เกิดจากเหตุที่ยี่เปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาอันเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับผู้ประกอบกิจการแพทย์และการพยาบาล สมดังพระบาลีนิกเขปบทที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า “มหากาธุณีโก สดธา สพฺพโลกติกิจจโก” แปลความว่า “สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ จึงเป็นผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง”

สมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีทั้งสองพระองค์ทรงอุทิศพระองค์เพื่อการแพทย์และการพยาบาลไทยอย่างมากมายโดยที่ทรงทำหน้าที่ถอนลูกศรดอกที่ ๑ คือช่วยรักษาความเจ็บป่วยทางกายให้กับชาวโลกและยังทรงแนะนำให้

ปฏิบัติธรรมเพื่อถอนลูกศรดอกที่ ๒ ทั้งนี้เพราะทรงมีพระหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ อันจะพบได้ในบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก ตามแนวทางแห่งโลกัตตจริยาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนามา

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงดำรงมั่นในกตัญญูตเวทิตาธรรม เมื่อทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณแห่งสมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนีและสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานถวายในวันนี้

ขออำนาจแห่งพระราชกุศลที่ทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวงมีการพระราชทานธรรมเป็นสำคัญ จงเป็นผลสัมฤทธิ์แด่พระสยามเทวาธิราช สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นอาทิ และแด่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมตามพระราชปัดติทานอุทิศทุกประการ

ขอพระบรมเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ แห่งสมเด็จพระบรมราชชนก แห่งสมเด็จพระบรมราชชนนีและอานุภาพแห่งพระสยามเทวาธิราชได้อภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพร้อมสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ พร้อมทั้งพระราชวงศ์ ประเทศชาติและประชาชนทั่วไป ตลอดกาลนาน

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในโลก
ติกิจฉนกกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติ
ลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

เข็มนาฬิกา

๑. ชุ. เถร. ๒๖/๓๘๕/๓๗๑
๒. ชุ. เถรี. ๒. ๓๖๗/๓๐๖
๓. "สรรพโลกสรรพ กิเลสโรคตักิจนโต สัพพโลกตักิจนโก"
 ชุ. เถร. ๒. ๗๒๕/๓๐๐
๔. วิ. ๒. ๑๘๙/๙๕
๕. ๒ง. จตุกก. ๒๑/๑๕๗/๑๙๑
๖. ๒ง. ปญจก. ๒๒/๕๗/๘๑
๗. สั. สฬา. ๑๘/๓๗๐/๒๕๗
๘. ที. มหา. ๑๐/๒๙๕/๓๔๒
๙. ชุ. ๒. ๒. ๔/๒๑๖
๑๐. สั. ๒. ๑๗/๒/๒

บันทึกถกเถียง

พระราชพิธี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ทิวเร ฐมเม จ โย อตฺถโก โย จตฺถโก สมฺปรายิก
อตฺถาธิสมยา ธิโร ปณฺทิตฺติ ปวฺจจตฺติ. °

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนาพระธรรมเทศนา
ในบันทึกถกเถียง ฉลองพระเดชพระคุณพระคณบดีพระปัญญาบารมี
อนุรูปแต่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน ซึ่งสมเด็จพระ
บพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนา
ถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน
ศพระมหารัชมงคลดิลก(ปยุตฺตโกเถร) กับศพระเทพวิสุทฺธิญาณ
(นนทโกเถร) ด้วยทรงพระอนุสรณ์ถึงคุณธรรมสัมมาปฏิบัติในฐานะ
ที่พระมหารัชมงคลดิลกเป็นพระเถระผู้ใหญ่ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส
วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคมและเลขานุการสมเด็จพระ

* พระธรรมเทศนารับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนาพระธรรมเทศนา
นาค เสด็จฯ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานศพระมหารัชมงคลดิลก
เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๕
มีนาคม ๒๕๔๒ เวลา ๑๖.๓๐ น.

พระสังฆราช เป็นผู้มีความเป็นที่เจริญพระราชศรัทธาปลาทะ
ในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า เป็นพระอภิบาลใน
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในคราวทรง
ผนวชเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑

ส่วนพระเทพวิสุทธิญาณ เป็นพระเถระผู้ใฝ่ต่อการศึกษา
สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้บำเพ็ญศาสนกิจมายาวนาน
ในฐานะเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นผู้ช่วยแม่กอง
ธรรมสนามหลวง เคยถวายการสอนพระธรรมวินัยในสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในคราวผนวช ณ วัดบวร
นิเวศวิหาร เป็นที่เจริญพระราชศรัทธาปลาทะในสมเด็จพระบรม
พิตรพระราชสมภารเจ้าด้วยการถวายพระธรรมเทศนาอยู่เนื่อง ๆ
นับได้ว่าพระเถระทั้งสองรูปคือ พระมหารัชฆมงคลติกและพระ
เทพวิสุทธิญาณ เป็นพระเถระผู้บำเพ็ญประโยชน์อย่างไพศาลแก่
ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็น
สังฆโศภณ คือ ผู้ทำหน้าที่ดังงามสอดคล้องต้องตามพระ
พุทธพจน์ที่ว่า “โย โหติ พุยตุโต จ วิสวโรโท จ” เป็นต้น แปลความว่า
“ผู้ใดฉลาด แก้วกล้า คงแก่เรียน ทรงธรรมและประพฤติธรรม
สมควรแก่ธรรม ผู้มีลักษณะเช่นนั้นเรียกว่าสังฆโศภณ คือผู้ทำหุ
มณะให้ดังงาม”^๒

การที่พระเถระทั้ง ๒ รูป เป็นสังฆโศภณ เพราะท่านดำรง
ตนเป็นบัณฑิตดำเนินชีวิตเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกตลอดเวลา
กระทั่งในวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน การที่ท่านเป็นผู้ดำเนิน
ชีวิตอย่างมีคุณค่า เพราะสร้างประโยชน์สม่ำเสมอ ตามนัยแห่ง
พระบาลีนิกเขปบทที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า “ทัญญูธมฺเม จ โย อตุโถ”

แปลความว่า “คนมีปัญญาท่านเรียกว่าบัณฑิตเพราะรู้จักประโยชน์ ๒ ประการคือ ประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้าและประโยชน์ระยะยาวในอนาคต”

พระพุทธองค์ทรงจำแนกบุคคลออกเป็น ๒ ประเภท คือ คนพาลกับบัณฑิต คำว่าพาลในภาษาไทยนั้นมักใช้ในความหมาย ตีนคือคนเกะกะเกรเททำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก่อวณสังคม ใน ภาษาบาลีนั้นท่านให้ความหมายที่ลึกซึ้งว่า “ผลติ อสฺสสตี จ ปสฺส สตี จาติ พาลิ คนพาลหมายถึงคนที่มีชีวิตอยู่สักแต่ว่าหายใจเข้า หายใจออก” คนพาลอยู่ไปแต่ละวันโดยไม่ทำประโยชน์อะไรเลย บางคนแม้จะไม่ก่อวณสังคมเพียงแต่สนุกสนานบันเทิงลิ้มธรรมะ ลิ้มสร้างประโยชน์แก่สังคม คนเหล่านี้ท่านเรียกว่าคนพาล คน พาลจึงมีชีวิตอยู่เหมือนกับเทียนที่จุดไว้กลางแจ้ง ในเวลากลางวัน ไม่ได้ส่องแสงให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใด เทียนนั้นจุดไว้เฉย ๆ ก็ไหม้ ไล่ตนเองจนหมดไปฉับใด ชีวิตของคนพาลก็สักแต่ว่าอยู่อย่าง หายใจเข้าหายใจออกไปวัน ๆ หนึ่ง โกล้เข้าไปสู่ความดับทุกขณะ ชีวิตไร้ค่าไร้ประโยชน์เหมือนกับเทียนที่จุดไว้กลางแจ้งไม่ได้ทำ ประโยชน์อันใด แต่เทียนที่จุดไว้ในที่มีดส่องทางแก่คนที่ต้องการ เห็นทาง เป็นเทียนส่องธรรมที่ให้พระแสดงธรรม เทียนเหล่านี้มี คุณค่าสร้างประโยชน์สร้างความหวังแก่สังคม ชีวิตของคนที่เป็น บัณฑิต เป็นเหมือนชีวิตของเทียนที่ให้ประโยชน์ แต่ชีวิตของคน พาลดับไปอย่างไร้ค่า เราต้องการจะเป็นเทียนประเภทใด นัก ปราชญ์จึงประพันธ์เป็นคำถามไว้ว่า

เปลวเทียนละลายแห่ง
ชีวิตมลายไป

เพื่อเปล่งแสงอันอำไพ
เหลืออะไรทิ้งไว้แทน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบชีวิตมนุษย์เหมือนดอกไม้ ดังพระบาลีว่า “ยถาปี ปุပ္ผวาสิมา” เป็นต้น แปลความว่า “ดอกไม้ที่สุ่มเป็นกองนี้ นายมาลาการผู้ชาญฉลาดนำมาร้อยเป็นพวงมาลัยที่สวยงามได้ฉันใด ชีวิตของคนเราที่เกิดมาก็ควรทำความดีให้มากเข้าไว้ฉันนั้น”^๓

พระพุทธพจน์นี้หมายความว่าชีวิตของคนเราเกิดมาก็เหมือนกับดอกไม้ บางดอกเป็นดอกหญ้าให้คนเหยียบย่ำ ไม่ได้สร้างประโยชน์อะไรแก่โลก แต่บางดอกได้ปักแจกันทองหรือได้ร้อยเป็นพวงมาลัยบูชาพระ นั่นอยู่ที่ว่ามีการจัดสรรร้อยประดับดอกไม้ให้เป็นประโยชน์อย่างไร เพราะฉะนั้นชีวิตจึงควรเป็นเหมือนดอกไม้ที่เจ้าของชีวิตเป็นนายมาลาการร้อยเรียงให้สวยงามเพื่อประดับประดาหรือบูชาพระ ชีวิตเช่นนั้นอยู่ที่การจัดสรรใช้ชีวิตอย่างเป็นบัณฑิตคืออยู่อย่างมีคุณค่าทุกเวลาทุกนาที ไม่ใช่อยู่อย่างคนพาลหรืออยู่อย่างเห็นแก่ตัวสนุกสนานไปวัน ๆ หายใจเข้าหายใจออกไกลไปสู่ความดับอย่างไร้คุณค่า

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสรรเสริญชีวิตของบัณฑิตว่าเป็นชีวิตที่เป็นประโยชน์ และทรงส่งเสริมให้คบบัณฑิตไม่คบคนพาล มีพุทธศาสนสุภาษิตรับรองว่า “ยัม เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใดก็เป็นเช่นนั้น” พระเถระทั้งสองรูปได้อยู่ในสำนักแห่งบัณฑิตคือวัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับการศึกษาอบรมอย่างดีจึงเป็นผู้ใช้ชีวิตเป็นบัณฑิตในสำนักแห่งนี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่สนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระสังฆราชในฐานะเลขานุการ เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงถือว่าอยู่ใกล้บัณฑิต ถือว่าสร้างมงคลให้กับชีวิตสมกับคำว่า **มงคล** ในราชทินนามของพระมหารัชมงคลดิลก

คำว่า มงคล แปลว่า เหตุแห่งความเจริญ ผู้ต้องการความเจริญต้องทำเหตุคือมงคล แต่คนสมัยนี้มุ่งหามงคลภายนอก เรียกว่า วัตถุมงคล ตรงกันข้ามกับพระพุทธองค์ทรงสอนให้หามงคลภายในเรียกว่า ธรรมมงคล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมมงคลไว้ ๓๘ ประการ สองประการแรกเป็นเรื่องของการคบคนคือมงคลข้อที่ ๑ ได้แก่ “อเสวนา จ พาลานํ ไม่คบคนพาล” มงคลข้อที่ ๒ ได้แก่ “ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา คบหาบัณฑิต” *

มงคลทั้งสองประการนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของชีวิต เพราะชีวิตจะเจริญงอกงามไปได้นั้นต้องอาศัยกัลยาณมิตรคือเพื่อนที่ดีหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ถ้าปราศจากกัลยาณมิตรชีวิตก็งอกงามไปบุลย์ไม่ได้ ศิษย์ต้องมีครูเป็นกัลยาณมิตร ผู้ทำการใหญ่ก็ต้องมีเพื่อนร่วมงานเป็นกัลยาณมิตร แม้ในการปฏิบัติธรรมครูอาจารย์ที่สอนธรรมก็เป็นกัลยาณมิตรคือผู้แนะนำที่ดีสำหรับศิษยานุศิษย์ เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่า “สกลเมว หิทฺถํ อานนฺท พุรฺหมจฺรียํ ยทิตฺถํ กัลยาณมิตฺตตฺตา” แปลว่า “ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว” *

ที่พระพุทธเจ้าตรัสเช่นนี้ก็เพราะว่าพระศาสนาหรือพรหมจรรย์นี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยพระบรมศาสดาเป็นครูผู้ประกาศธรรมหรือเป็นกัลยาณมิตรของพุทธศาสนิกชน ถ้าปราศจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประกาศธรรมเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้นไม่ได้ พระสารีบุตรแม้จะเป็นผู้เลิศด้วยปัญญา ถ้าไม่ได้ฟังธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสารีบุตรก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ พระสาวก ๘๐ รูป ซึ่งเป็นสาวกผู้ใหญ่ของพระพุทธเจ้าล้วนได้พระบรมศาสดาเป็นกัลยาณมิตร

หยิบมือหนึ่ง โดยให้ไปนำมาจากบ้านที่ไม่เคยมีคนตาย

เธอถูกรับคำแล้วอุ้มลูกน้อยนั้นเข้าไปภายในหมู่บ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรก กล่าวว่า “เมล็ดพันธุ์ผักกาด ในเรือนนี้ มีบ้างไหม?” เมื่อเขาตอบว่า “มี” จึงกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น จงให้เถิด” เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาให้ จึงถามว่า “ในเรือนนี้ ลูกชายหญิงเคยตายบ้างหรือไม่?” เมื่อเขาตอบว่า “พูดอะไร? เพราะคนเป็นมีน้อย คนตายมีมาก” เธอจึงคืนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไป เทียบถามโดยทำนองนี้ เธอไม่ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแม้แต่ในเรือนสักหลังหนึ่ง ในที่สุดจึงได้คิดว่า “เราเข้าใจว่า ลูกของเราเท่านั้นตาย แต่ในหมู่บ้านนี้ คนตายมีมากกว่าคนเป็น” เมื่อเธอคิดอยู่อย่างนี้ เธอทำใจได้แล้วทิ้งร่างอันไร้วิญญาณของลูกไว้ในป่า กลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมแล้วทูลขอบรมชเป็นภิกษุณีได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงปฏิบัติโลกุตตรจริยา คือ ประพฤติประโยชน์แก่ชาวโลกในฐานะที่ทรงเป็นสัพพโลกติกิจจโก คือ แพทย์ผู้รักษาโรคทางจิตใจของชาวโลกทั้งปวง บางครั้งพระองค์ทำหน้าที่ช่วยถอนลูกศรดอกที่ ๒ ออกจากจิตใจของผู้ป่วยทางกายคือสอนไม่ให้ซ้ำเติมตัวเองด้วยความทุกข์ทางจิตใจอันเปรียบเสมือนลูกศรดอกที่ ๒ ดังกรณีของคนบดขี่ชื่อนกุลบิดาที่จะขอพระราชทานนำมาเล่าไว้ ณ ที่นี้ ๐๐

คนบดขี่ชื่อนกุลบิดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เดินผ่านที่พักของท่านพระสารีบุตรจึงไหว้ท่านแล้วนั่งสนทนาธรรม พระสารีบุตรถามว่า สีหน้าของท่านผุดผ่องเปล่งปลั่ง แสดงว่าวันนี้ท่านได้

ประการ จึงเริ่มต้นด้วยคำว่าไม่คบคนพาล แต่คบบัณฑิต พระ
เถระชาวเชียงใหม่ ชื่อว่าพระรัตนปัญญาเถระ ได้นิพนธ์หนังสือ
ชื่อวชิรสารัตถสังคหะ เป็นภาษาบาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๘ ที่เชียง
ใหม่ท่านได้สรุปมงคลเหลือ ๔ คำ เรียกว่า คาถากาสลัก คือ จะ ภา
จะ สะ คำทั้ง ๔ นี้ มาจากคำเต็มของภาษาบาลีว่า

จะ มาจากคำว่า จช พุชชนลัสสัคคิ แปลว่า หลีกเลียงการ
คบทรชนหรือคนพาล

ภา มาจากคำว่า ภาช สารุสมาคัม แปลว่า ให้สมาคมคบ
หาคนดีหรือสังสรรค์บัณฑิต

ภา มาจากคำว่า กร ปุญญมโหระตติ แปลว่า จงทำความดี
ทุกวันทุกคืนหรือทำดีเป็นนิจ

สะ มาจากคำว่า สร นิจจมนิจจติ แปลว่า คิดถึงอนิจจัง
คือความเปลี่ยนแปลงไว้เสมอ

ดังนั้นคำทั้ง ๔ คำ จึงถือว่าได้สรุปธรรมมงคลสำหรับชีวิต
ไว้ดังนี้

จะ หลีกเลียงคนพาล

ภา สังสรรค์บัณฑิต

ภา ทำดีเป็นนิจ

สะ คิดถึงอนิจจัง

ความหมายของสองคำแรกได้ปรากฏชัดตั้งรับพระราชทาน
ถวายเป็นสิขชนามาแล้วนั่นคือหลีกเลียงคนพาลกับสังสรรค์บัณฑิต

คำที่ ๓ คือ ภา ทำดีเป็นนิจ มีอธิบายว่า

การทำความดีหมายถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ตน (อัตตัตถะ)
ประโยชน์ท่าน(ปรัตถะ)และประโยชน์ส่วนรวม (อุภยัตถะ) โดย

ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เมื่อทำความดีด้วยกุศลเจตนา ความดีที่ทำนั้นเป็นบุญกิริยาคือการทำบุญ การทำความดีจะให้บุญ ต้องประกอบด้วยกุศลเจตนา

กุศลเจตนาหมายถึงเจตนาหรือความตั้งใจที่เป็นกุศล คัมภีร์พระอภิธรรมได้อธิบายองค์ประกอบของกุศลเจตนาไว้ว่า เจตนาจะเป็นกุศลหรือไม่ต้องดูที่เวทนาหรือความรู้สึกที่ประกอบกับเจตนา นั้น ถ้ามีเวทนาหรือความรู้สึกสองประการเกิดขึ้นในขณะทำความดีแสดงว่าเจตนา นั้นเป็นกุศล ทำให้เกิดบุญขึ้น เวทนาสองประการคือสุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา

ประการแรก **สุขเวทนา** คือความรู้สึกเป็นสุขหรือโลมมันส์ ถ้าในขณะที่ทำความดีนั้นเกิดความรู้สึกสุขใจปลื้มใจดีใจหรือภูมิใจ ในสิ่งที่ทำก็ถือว่าเป็นบุญ แม้จะเป็นการทำงานตามหน้าที่ในชีวิตประจำวัน ถ้าเราทำหน้าที่ด้วยความรู้สึกเป็นสุขหรือมีสุขเวทนา การทำหน้าที่นั้นก็เป็นบุญ กิจการที่ส่งเสริมอาชีพและอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยดังที่สมเด็จพระบรมพิตรสมภารเจ้าได้ทรงอย่างต่อเนื่องในศูนย์ศิลปาชีพนับเป็นบุญกิริยาเพราะประกอบด้วยกุศลเจตนาคือความตั้งใจที่มีสุขเวทนา

เพราะฉะนั้น ถ้าทำความดีมีความสุขด้วยเจตนาเป็นกุศล ถือว่ากำลังทำบุญหรือถ้าหากว่าในขณะที่นั้นไม่มีสุขเวทนาแต่จะมี **อุเบกขาเวทนา** คือใจเป็นกลางวางเฉย ในขณะที่นั้นจิตก็เป็นกุศลเจตนาเช่นเดียวกัน อุเบกขาเวทนานี้เป็นองค์ประกอบประการที่ ๒ ของกุศลเจตนา

ในการทำบุญทั่วไปนั้นหากมักหวังให้ตนเองมีสุขเวทนา พระพุทธองค์จึงนิยามความหมายของบุญไว้ว่า “**สุขุสเสตฺ อธิวจันฺ**

คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข” ที่ว่าบุญเป็นความสุขก็เพราะผู้ทำมีสุขเวทนาและได้รับวิบากคือผลอันเป็นสุข แต่ถ้าใครทำความดีแล้วมีทุกข์เวทนาเป็นโทมนัสเสียใจก็จะทำให้บุญกิริยาคือการทำความดีนั้นได้ผลบุญน้อยลง ทางที่ถูกต้องคือควรทำดีด้วยสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนาจักได้ ตรงนี้เรียกว่าการทำความดีคือทำบุญเป็นนิจ เพราะมีจิตที่ประกอบด้วยสุขเวทนาหรืออุเบกขาเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง

คาถากาสลักคำสุดท้ายคือ สะ คิดถึงอนิจจัง คือ คิดถึงความไม่เที่ยงไว้บ้างเพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจให้ไม่ประมาท ความประมาทหมายถึงใจไม่จดจ่ออยู่กับความดีที่กำลังทำอยู่แต่ละวัน โดยไม่เคยคิดถึงความดีที่ตั้งใจทำ จักว่าเป็นคนประมาทที่ตายไปจากความดีหรือความดีตายไปจากจิตใจ ดังพระบาลีว่า “เย ปมตฺตา ยถา มตฺตา คนประมาทก็เหมือนกับคนที่ตายแล้ว” ๖

ความประมาท หมายถึงไม่มีสติคือใจไม่ผูกอยู่กับความดีที่ทำทำดีแล้วก็ลืมไปบ้าง มุ่งมั่นอยู่วันสองวันก็หยุด เหมือนกิ่งก่าที่วิ่ง ๆ หยุด ๆ ดังนี้ เมื่อใดก็ตามที่จิตไม่น้อมนำเอาความดีนั้นมาทำ ท่านว่าอยู่เหมือนกับคนตายเพราะตกไปจากกรรมะหรือตกไปจากความดีงาม ถ้าบุคคลผู้มีความไม่ประมาทนึกถึงความไม่เที่ยงคือความเปลี่ยนแปลงไว้เสมอ ก็จะมีเครื่องเตือนจิตสะกิดใจว่าเวลาในชีวิตนั้นน้อยนัก ประมาทไม่ได้ต้องทำความดีให้มากเข้าไว้

การสอนให้นึกถึงความไม่เที่ยงไม่ใช่ว่าต้องการให้เกิดความท้อถอยว่าทำดีไปทำไมเพราะอะไรก็ไม่เที่ยง เคยสุขแล้วก็ทุกข์ได้ เคยมีแล้วก็หมดได้ บางคนคิดอย่างนี้จึงท้อถอย พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องความไม่เที่ยงไว้เพื่อให้มุ่งมั่นพันฝ่า ดังที่ตรัส

เตือนไว้เป็นปัจฉิมโอวาทก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ สิ่งทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำกิจการให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๖ ถ้าสิ่งทั้งหลายเสื่อมคือไม่เที่ยงเป็นธรรมชาติ ต้องไม่ประมาทเพราะมีแล้วหมดได้ สุขแล้วทุกข์ได้ ถ้าไม่ประมาทระมัดระวังรักษาไว้เสมอ แม้มีทุกข์ก็กลับเป็นสุขได้ แม้ยากจนก็กลับมั่งคั่งขึ้นมาได้ ดังนั้นการนึกถึงความไม่เที่ยงไว้เป็นนิจจะช่วยให้เร่งขวนขวายทำความดีมากยิ่งขึ้น ดังนั้นพระพุทธองค์จึงสรุปว่าที่พระองค์ตรัสรู้ได้นั้นเพราะคุณธรรม ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ พระพุทธองค์มีคุณธรรมที่เรียกว่า “อสนฺตมฺภูจฺจิตฺตํ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ความไม่สันโดษในการทำความดี”^๗ ตามปกติพระพุทธเจ้าทรงสอนให้สันโดษคือมักน้อยในการใช้สอยปัจจัย ๔ แต่ทรงสอนไม่ให้สันโดษในการทำความดี คือไม่พอใจในการทำ ความดีเพียงเล็กน้อย ดังที่พระพุทธองค์ในสมัยที่เพิ่งออกผนวชได้เรียนกรรมฐานจากสำนักของอาฬารดาบสและอุทกดาบสได้สมบัติ ๘ ไม่ทรงหยุดอยู่แค่นั้นคือไม่สันโดษอยู่กับความสำเร็จขั้นต้น แต่ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไปจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้เพราะการไม่สันโดษในการทำความดี

ประการที่ ๒ พระพุทธองค์มีคุณธรรมที่เรียกว่า “อปฺปปฏิวณฺนิตา ปธานสมฺมิตฺตา ความไม่ทอดทิ้งในการทำความเพียร” แม้จะพบปัญหาอุปสรรคมากมาย ก็ไม่ถอดใจยอมแพ้ มีแต่จะมุ่งมั่นฟันฝ่าต่อไปจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ดังที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยา แม้จะอดข้าวจนเป็นลมล้มสลบ เมื่อฟื้นขึ้นมาแล้วก็ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ในวันตรัสรู้ได้

สู้กับพระยามารจนประสบชัยชนะจึงได้นำว่ามารชิโน พระผู้ชนะมาร

ธรรมะดังที่รับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนามานี้มีปรากฏอยู่ในพระเถระทั้งสองรูปคือพระมหารัชมงคลดิลกและพระเทพวิสุทธินุญาณ โดยที่ท่านทั้ง ๒ เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็นอเนกประการไม่ประมาทมีใจมั่นคงอยู่ในการบำเพ็ญศาสนธรรมเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสม่ำเสมอจึงได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา สมตามนัยแห่งพระบาลีนิคเขปบทที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า “*ทิฏฺฐเจ ธมฺเม จ โย อุตฺโต*” เป็นต้น แปลความว่า “*คนมีปัญหาท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะรู้จักประโยชน์ ๒ ประการคือ ประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้า และประโยชน์ระยะยาวในอนาคต*” ยิ่งไปกว่านั้น พระเถระทั้ง ๒ ยังปฏิบัติตามข้อธรรมในคาถากาสลักทั้ง ๔ ประการ คือ จะ ภาะ ภาะ สะ โดยหลีกเลี่ยงคนพาล(จะ) และสังสรรค์บัณฑิต(ภาะ) ด้วยการอยู่ในสำนักของบัณฑิตคือวัดบวรนิเวศวิหารและมี (ภาะ) คือทำความดีเป็นนิจสมกับเป็นบัณฑิตเพราะไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปอย่างไร้ประโยชน์ แต่กระนั้นการจบชีวิตของพระเถระทั้งสองรูปก็ประกาศชัดถึงความไม่เที่ยงของชีวิตที่ทุกคนต้องมี สะ คือคิดถึงอนิจจังได้เสมอว่าชีวิตของคนเราไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราต้องเร่งขวนขวายทำความดีด้วยความไม่ประมาท เพราะความตายอาจมาเยือนเวลาใดก็ได้ สมดังพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมพิตรพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ที่ว่า

เห็นหน้าอยู่เมื่อเช้า สายตาย

สายอยู่สุขสบาย บ่ายม้วย

บายสดชื่นรื่นราย เย็นดับ ชีพแฮ
 เย็นอยู่หยอกลูกด้วย คำม้วยอาสัญ

อิมินา กตปุญญेณ ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทานที่สมเด็จพะบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญให้ตั้งอยู่ด้วยดีในพระสงฆ์ทรงพระราชาอุทิศถวายแด่พระเถระทั้งสองรูปในครั้งนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลลิตวิบากสุขสมบัติในสัมปรายภพแด่พระเถระทั้งสองรูปคือพระมหารัชมงคตติลก (ปุณฺณกเถร) และพระเทพวิสุทธิญาณ (นนฺทกเถร) ทุกประการ

ในโอกาสแห่งพระธรรมเทศานี้ พระสงฆ์จตุรวรรคจักได้รับพระราชทานสวดคาถาธรรมบรรยาย เพื่อเพิ่มเติมพระราชกุศลทักษิณานุประทานให้ภิญโญยิ่งขึ้นไป ณ กาลบัดนี้

ขอถวายพระพร

ပြေပေရာဂ

၁. ဂံ.ဂံ.၁၆/၈၈၆/၁၈၀
၂. ပဒု.၇၇၇၇. ၂၁၁/၈/၁၀
၃. ဟု.ဂံ. ၂၆/၁၆/၂၂
၄. ဟု.ဟု. ၂၆/၁/၈
၅. ဂံ.ဂံ. ၁၆/၈၈၂/၁၈၈
၆. ဟု.ဂံ. ၂၆/၁၈/၁၈
၇. ဂံ.၇၇၇. ၁၀/၁၆၈/၁၆၈
၈. ပဒု.၇၇၇.၂၀/၂၆၁/၁၆

อิทธิบาทกถา

พระราชกรณีย (ประยูร ธมฺมสิคุโต)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

จตุตทาโร อิทธิบาทา ฉนฺทิตฺติปาโท วิริยิตฺติปาโท

จิตฺติตฺติปาโท วิมฺลิตฺติปาโทติ.*

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยชนาพระธรรมเทศนาในอิทธิบาทกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีอนุรูปแต่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีผู้เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว

การพระราชกุศลทักษิณานุประทานที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบำเพ็ญตลอดมานับแต่วันที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเสด็จสู่สวรรคตนั้น นับว่าสอดคล้องต้องตามพระพุทโธวาทที่พระพุทธรองค์ทรงแนะนำกุลบุตรทั้งหลายไว้ในสิ่งคัลลภสูตรว่า

“เปตานิ กาลกตานิ ทกฺขิณิ อนุปฺปทิสฺสุทามิ เมื่อบิตามารดาแล้วลับ

*พระธรรมเทศนารับพระราชทานถวาย ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จฯ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๓๙ เวลา ๑๙.๐๐ น.

ไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน” ๒

และการพระราชกุศลทั้งปวงนี้สำเร็จด้วยพระกตัญญูกตเวที
ตาธรรมที่ทรงมีในสมเด็จพระบรมราชชนนีผู้ทรงเป็นอุปการิณีมี
คุณูปการยิ่งกว่าผู้ใด ความกตัญญูกตเวทีนี้เป็นภูมิธรรมแห่งสาธุ
ชนคนดี ดังมีพระพุทธรักษาตรัสรับรองว่า “เอเสา ภิกขเว สปุปริสสุมิ
ยทิทฺถํ กตญญุตตา กตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิธรรมของ
คนดี” ๓

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ได้ทรงมีพระราชคุณูปการแก่พระบรมราชวงศ์ประเทศชาติพระศาสนา
และประชาชนเป็นอเนกประการ เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วเช่นนี้
พลกนิกรทุกหมู่เหล่าจึงรู้สึกโศกเศร้าอาลัยและพร้อมใจกันแสดง
ความจงรักภักดีด้วยการร่วมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย แต่สละฝ่าย
ต่างจัดตั้งเป็นคณะพากันมาถวายความเคารพพระบรมศพอยู่เสมอ
ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น สมดังคำประ
พันธ์เป็นกวีนิพนธ์ที่ว่า

ณ พระที่นั่งดุสิตสถิตพระศพ	ปวงราษฎร์ได้เคารพพนพถ้วนหน้า
จากอีสานเหนือได้ออกตกลมา	กราบบูชาพระคุณพออุ้นใจ
วันหนึ่งหนึ่งนับหมื่นแสนแน่นขนัด	เจ้าหน้าที่ต้องจัดระเบียบใหม่
ทุกคนมีโอกาสเข้าเฝ้าข้างใน	ทุกคนได้สิทธิเท่าเทียมกัน
นี่คือน้ำพระทัยในจอมราชาย์	ไทยทั้งชาติซาบซึ่งตรึงจิตมั่น
จะหาใครเข้าคนทุกชนชั้น	เท่าราชันย์ของไทยคงไม่มี

สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้นทรงเป็นที่ปรากฏ
ประจักษ์ชัดแก่คนทั้งหลายว่า ทรงเพียบพร้อมด้วยพระยศคือ
ความยิ่งใหญ่ ๓ ประการ คือ

๑. ทรงยิ่งด้วย**พระอิสริยยศ** ได้แก่ ความยิ่งใหญ่โดยตำแหน่งฐานันดรศักดิ์ แม้ว่าทรงมีพระชาติกำเนิดเป็นกุลสตรีสามัญชนก็ทรงเจริญด้วยพระราชอิสริยยศยิ่งขึ้นโดยลำดับ นับแต่ได้ทรงรับพระราชทานพระมหากฎาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจากสมเด็จพระบรมพิตร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระบรมราชชนกขณะทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ ทั้งทรงมีพระบุญญาธิการอันทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว อุปถัมภ์ให้ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐยิ่งถึงสองพระองค์ และทรงได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นเวลาหลายครั้ง

๒. ทรงยิ่งด้วย**พระบริวารยศ** ได้แก่ ความยิ่งใหญ่โดยคนจำนวนมากถวายความจงรักภักดีและเทิดทูนด้วยความสำนึกในพระเมตตากรุณาธิคุณ ดังเป็นที่ทราบกันดีว่าทรงเป็นแม่อันเป็นที่รักยิ่งของพระโอรสและพระธิดา ทรงเป็นสมเด็จพระย่าที่ประทับอยู่ในใจของคนไทยทั้งปวง และทรงเป็นแม่ฟ้าหลวงของชาวเขาทั้งหลาย ความจงรักภักดีเหล่านี้มิได้บังเกิดมีเพราะทรงดำรงพระอิสริยยศอันสูงส่งแต่ประการใด หากแต่เกิดจากน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ซึ่งหนุนส่งให้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการสงเคราะห์ประชาชนจนทรงได้รับพระราชสมัญญาว่าเป็น “พระมารดาแห่งการสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย” และทางราชการกำหนดให้วันที่ ๒๑ ตุลาคม ซึ่งตรงกับวันพระราชสมภพ เป็น “วันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ”

๓. ทรงยิ่งด้วย**พระเกียรติยศ** ได้แก่ ความยิ่งใหญ่เพราะ

คุณงามความดี พระเกียรติคุณฟุ้งซรขยายไปว่า ทรงมีพระราช
จริยวัตรอันงดงามทรงเป็นแบบอย่างแห่งการดำรงชีวิตที่น่ายกย่อง
เพราะทรงปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และ
ในฐานะที่ทรงเป็นพระมารดาได้ทรงอนุศาสน์สั่งสอนพระราช
โอรสทั้งสองให้ดำรงมั่นในความดีงามตามขัตติยราชประเพณี ตั้ง
แต่ยังทรงพระเยาว์ทั้งได้ถวายการอภิบาลต่อเนื่องกันมาจนต่างก็
จำเริญพระชันษาบรรลุประชาชนิติภาวะเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรง
ทศพิธราชธรรม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	ทรงเป็นพุทธมามิกาประเสริฐยิ่ง
ทั้งปรีดีปฏิบัติอาจอ้างอิง	เกิดสรรพลั่งดีงามตามครรลอง
ทรงอบรมพระธิดาพระโอรส	ผลปรากฏพลังบุญหนุนสนอง
คุณชัตรีย์ขัตติยาศรีเริงรอง	พระทรงครองทศพิธราชธรรม

แม้เสด็จสวรรคาลัยแล้วพระเกียรติคุณอันดีงามนี้ยังคงมี
ปรากฏเฉลิมพระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ตลอดไป สมดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ว่า “ธมฺเม จิตฺตํ น วิชหาติ
กิตฺติ เกียรติคุณย่อมไม่ละผู้ตั้งอยู่ในธรรม” ๕

มิใช่เรื่องง่ายที่ความยิ่งใหญ่ด้วยยศทั้งสามประการ คือ
อิสริยยศ บริวารยศ และเกียรติยศจะปรากฏพร้อมกันอยู่ในบุคคล
เดียวกัน ด้วยเป็นธรรมดาของโลกที่บุคคลบางคนพอได้อิสริยยศ
แล้วมักลืมนึกถึงตัวเองไม่ปฏิบัติตามโอวาทของบัณฑิตที่ว่า “ยโส ลหุธา
น มหุเชยฺย ได้ยศแล้วไม่ควรลืมนึกถึงตัวเอง” ๖

บางคนเมายศศักดิ์จนลืมนึกถึงสนิหิตรสหาย บริวารทั้ง
หลายจึงพากันตีจาก สมดังคำสุภาษิตที่ว่า “บริวารมาเพราะน้ำใจมี
บริวารหนีเพราะน้ำใจหมด บริวารลดเพราะน้ำใจแห้ง”

ข้อนี้ แสดงว่าคนบางคนที่มีอิสริยยศอาจจะขาดบริวารยศหรือเกียรติยศก็เป็นได้ การที่สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้นทรงเพียบพร้อมด้วยพระยศทั้งสามประการจึงเป็นเรื่องควรแก่การชื่นชมโสมนัสและเห็นเป็นมหัศจรรย์ เหตุให้เป็นดังนั้นเพราะทรงประกอบด้วยพหุการธรรม^๖ คือ ธรรมมีอุปการะมาก ๔ ประการ เป็นเครื่องอุปถัมภ์ให้ทรงสามารถบำเพ็ญพระบารมี และสร้างสมความดีโดยสะดวก ได้แก่

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ คือ การอยู่ในถิ่นที่ติมีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม นั่นคือ เมื่อสมเด็จพระบรมราชชนนียังทรงพระเยาว์มีพระชนมายุประมาณ ๘ พรรษา พระบุญญาธิการได้หนุนนำพาเข้าสู่พระบรมมหาราชวังซึ่งเป็นแหล่งการศึกษาอบรมกุลสตรีที่ดีที่สุดในสมัยนั้น

๒. สัปปริสุปัสสยะ คือ การสมาคมกับคนดี สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงได้อยู่ในพระเมตตาอุปการะของสมเด็จพระบรมพิตรสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีและสมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในสมเด็จพระบรมพิตรพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลแห่งศิริราช ทรงได้รับการคัดเลือกให้รับทุนพระราชทานของสมเด็จพระบรมราชเทวีพระองค์นั้น ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา อันเป็นเหตุให้ได้เฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลขจรมยุรสงขลานครินทร์

๓. อัตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ชอบ สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงครองพระองค์ไว้ดีในที่ทุกสถาน ทรงมีพระ

จริยวัตรอันงดงามจนเป็นที่รักยิ่งแห่งสมเด็จพระบรมบพิตรสมเด็จพระบรมราชชนก แม้ในช่วงเวลาที่ถวายการอภิบาลพระมหากษัตริย์ในต่างแดนยามเกิดสงครามโลกครั้งที่สองก็ทรงครองพระองค์ได้เหมาะสมแก่ความเป็นราชกุลนารี พระจริยวัตรข้อนี้สมด้วยพระมหาสมณปาติที่ว่า “*รกเขยย อุตตโน สารุ ลวณฺ์ โลกนฺติ ยถา บุคคลพึงรักษาความดีของตนไว้เสมือนเกลือกษาความเค็ม*”

แม้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพขณะประทับอยู่ที่ปีนัง ก็ได้ทรงสรรเสริญชื่นชมสมเด็จพระบรมราชชนนีไว้ในลายพระหัตถ์ฉบับหนึ่งที่ทรงเขียนถึงพระธิดาที่กรุงเทพมหานครว่า “พ่อไม่เคยคิดคาดเลยว่าจะเป็นผู้หญิงที่มีสติปัญญาสามารถมาก เพิ่งมาสังเกตในคราวนี้ รู้จักวางพระองค์เหมาะสมดีทุกสถาน ใครคูนก็ต้องนับถือและค่อยคลายห่วงสมเด็จพระอานันทมหิดล เพราะมีชนนีดีด้วย”

๔. ปุพเพกตปุญญตา คือ ความเป็นผู้ได้ทำบุญไว้แต่ชาติปางก่อน นั่นคือพระบุญญาธิการอันทรงบำเพ็ญในพระบุพชาติ หนุนส่งให้ทรงได้เป็นพระราชชนนีและผู้อภิบาลพระมหากษัตริย์ถึงสองพระองค์ พระราชบุพเพสันนิวาสนำพาให้ทรงได้อภิเษกสมรสกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ในเรื่องบุพเพสันนิวาสนี้ ขอรับพระราชทานวิสาขบูชาธรรม ๔ ประการที่นำให้คู่สามีภรรยาที่อยู่ร่วมกันในชาติหนึ่งมีโอกาสได้พบและเป็นผู้คู่สามีภรรยากันอีกในชาติต่อไป

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในปฐมสมศีวีสูตรว่า “*อากงเขยยฺ เจ คนปตโย*” เป็นต้น แปลความว่า “ถ้าภรรยาและสามีหวังที่จะได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้งคู่พึงเป็นผู้

มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน
ย่อมจะได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า” ๑

ด้วยเป็นที่ปรากฏประจักษ์แจ้งแก่คนทั้งหลายว่า สมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระรัตนตรัยเสมอกัน ทั้งทรงมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามและมีพระมรรยาทอ่อนโยนเช่นเดียวกัน สมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์ทรงมีพระจาคะคือความเสียสละในพระราชกฤษฎีกาไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

ดังเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าสมเด็จพระบรมราชชนกทรงเลือกศึกษาการสาธารณสุขและการแพทย์ก็เพื่อช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากโรคอาพาธ ทรงเป็นผู้บุกเบิกองค์สำคัญแห่งวงการแพทย์ไทยจนทรงได้รับเฉลิมพระเกียรติเป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย”

ในส่วนสมเด็จพระบรมราชชนนีนั้น พลังแห่งพระเมตตากรุณาพาให้ทรงเลือกศึกษาวิชาการพยาบาล ซึ่งทำให้ทรงสามารถปฏิบัติงานสืบต่อจากที่สมเด็จพระบรมราชชนกทรงเริ่มไว้อย่างเต็มพระสติกำลัง การที่ได้ทรงก่อตั้ง “หน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นเพียงตัวอย่างประการหนึ่งแห่งพระราชกรณียกิจที่เกิดจากพระเจ้านั้นเอง

นอกจากนั้น สมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์ทรงมีปัญญาเสมอกันจึงทรงเข้าใจพระอุดมคติและตามทันกระแสพระราชดำริของกันและกัน สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงรับถ่ายทอดพระอุดมคติและพระนิสสัยมาจากสมเด็จพระบรมราชชนก และได้ทรงนำมาอนุศาสน์สั่งสอนพระโอรสและพระธิดาอีกต่อหนึ่ง ดังที่

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงบรรยายความรู้สึกของพระองค์ไว้ว่า “คล้ายกับเราได้รับการอบรมจากพ่อผ่านแม่ คือ กลับเมืองไทยต้องทำงานตั้งแต่เล็กเคยได้ยินแม่รับสั่งเรื่องต้องทำงานเพื่อเมืองไทยอยู่ตลอดเวลา”

เหตุการณ์ที่รับพระราชทานถวายวิสาขามานี้ย่อมชี้ชัดว่า สมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีทั้งสองพระองค์ทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระคุณธรรมสี่ประการคือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาไว้เสมอกันในพระชาติปัจจุบัน จึงชื่อว่าทรงได้สร้างโอกาสเพื่ออนาคตสันนิบาตคือการพบกันอีกในพระชาติต่อไป

พระยศอันยิ่งใหญ่และความสำเร็จทั้งหลายของสมเด็จพระบรมราชชนนีมิได้บังเกิดมีเพียงเพราะทรงเพียบพร้อมด้วยพุทธการธรรมทั้งสี่ประการเท่านั้น ทั้งนี้เพราะพุทธการธรรมเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องอุปถัมภ์ให้ทรงมีโอกาสทำความดีได้สะดวกมากขึ้น แต่ที่สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนนั้นเพราะทรงมีพระกรุณาธิคุณมั่นในพระราชหฤทัย ดังมีพระมหาสมณภาพิตแสดงไว้ว่า

“มหาปริสภาวสุต ลกขณั กุณาสโห ความทนดูดยายไม่ได้ เพราะมีกรุณา เป็นลักษณะของผู้ยิ่งใหญ่”

นอกเหนือจากพระกรุณาธิคุณนั้น ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมราชชนนียังเกิดจากธรรมที่เรียกว่า “อิทธิบาท” สมดังพระบาลีที่ได้รับพระราชทานยกเป็นบทอุทเทคเบื้องต้นว่า “จตุตาโร อิทธิบาทา” เป็นต้น แปลความว่า “อิทธิบาทมี ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทอิทธิบาท

วิริยอิทธิบาท จิตตอิทธิบาท วิมังสาอิทธิบาท”

ขอรับพระราชทานวิสัยนาอรรถาธิบายว่า อิทธิบาท หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่ปรารถนามี ๔ ประการ ได้แก่

๑. **ฉันทะ** คือความพอใจใฝ่รักสิ่งที่จะทำนั้น นั่นคือความรักงานและรักจุดหมายของงาน ฉันทะเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ก่อให้เกิดการกระทำ แบ่งออกเป็นธรรมฉันทะคือความใฝ่ดีมีอุดมคติ และกัตตुकัมยตาฉันทะ คือ ความใฝ่ทำกิจมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน เป็นสำคัญ สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงมีพระธรรมฉันทะคือทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาและปฏิบัติธรรมมาโดยตลอด ทรงพระกรุณาโปรดให้จัดรายการบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต และทรงพระกรุณาโปรดให้จัดพิมพ์หนังสือธรรมอันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ออกเผยแพร่เป็นจำนวนมาก

สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ด้วยพระกัตตुकัมยตาฉันทะ ทรงถือพระคติว่า “ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง” จึงได้เสด็จออกไปดูแลทุกข์สุขของพลกนิกรตามจังหวัดต่างๆ อยู่เป็นนิตย์ ในการเสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรแต่ละครั้งก็โปรดการพระราชปฏิสังขารและการพระราชทานสิ่งของแก่พลกนิกร

๒. **วิริยะ** คือความขยันหมั่นเพียรและความเข้มแข็งกล้าหาญในการเผชิญความยากลำบาก ฉันทะมักเกือหนุนให้เกิดวิริยะ นั่นคือเมื่อบุคคลพอใจกิจการใด เขาก็รู้สึกขยันขันแข็งไม่ทอดอ

ในการทำกิจการนั้นแม้จะมีอุปสรรคมากก็ตาม สมเด็จพระบรมพิตร พระองค์นั้นทรงตั้งมั่นในพระวิริยะจึงไม่โปรดที่จะปล่อยเวลาให้ ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ เมื่อเสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรแต่ละครั้ง แม้จะเป็นท้องที่ห่างไกลทุรกันดาร ก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปจน ทั่วถึง ทั้งทรงงานไม่หยุดหย่อนเหมือนกับไม่ทรงเหน็ดเหนื่อย เคยมีผู้ทูลถามว่าในการเสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรนั้น ทรง เหน็ดเหนื่อยบ้างหรือไม่ ตรัสตอบว่า “เวลาทำงานไม่เหน็ดเหนื่อย เหนื่อยเวลากลับ”

๓. **จิตตะ** คือ ความคิดจดจ่อหรือฝึกใฝ่อยู่ในงานที่ทำเฝ้า คิดเรื่องงานนั้นสม่ำเสมอ เมื่อทำงานใดก็จดจ่อกับงานนั้นทั้งวัน ทั้งคืนจนลืมเอาใจใส่เรื่องอื่น บางครั้งทำงานจนลืมพักผ่อนก็มี สมเด็จพระบรมราชาชนนีทรงมีพระคุณธรรมข้อนี้ ดังปรากฏว่าเมื่อ เสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรแต่ละปี ก็เสด็จออกไปติดต่อกันเป็น เวลาหลายเดือนจนไม่ทรงมีเวลาพัก บางครั้งเมื่อทรงมีเวลาว่างก็ ทรงปั้นพระพุทธรูปเชรามิคด้วยฝีพระหัตถ์ ผู้จะปั้นพระพุทธรูปที่ งดงามเช่นนั้นได้ต้องมีความคิดจดจ่อแน่วแน่อยู่ในงาน

๔. **วิมังสา** คือ ความไตร่ตรองหรือหมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลมีการวางแผนก่อนลงมือทำกิจการใดๆ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็รู้จักพิจารณาหาทางแก้ไข สมเด็จพระ บรมศาสดาในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นพระมหิสถโฬธิสัตว์ได้ทรง บำเพ็ญปัญญาบารมีด้วยการใช้วิมังสาสอบสวนแก้ปัญหามาแล้ว ดังเหตุการณ์ตอนหนึ่งในมโหสถชาดก^๕ ที่จะขอพระราชทานยก มาประกอบถวาย ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล ผู้หญิงคนหนึ่งอุ้มลูกน้อยของตนไปที่สระโบก

ขรณีของพระมโหสถ เธออาบน้ำให้ลูกก่อน แล้วพับผ้าทำเป็น เบาะปูให้ลูกนั่งได้ร่มไม้ริมสระ ตนเองกลับลงไปล้างหน้า ขณะนั้น นางยักษ์ตนหนึ่งเห็นเด็กนั้นแล้วประสงค์จะกินเป็นอาหาร จึง แปลงร่างเป็นมนุษย์ผู้หญิงทำที่มาขออุ้มเด็ก เมื่อมารดาของเด็ก อนุญาตแล้วนางยักษ์จำแลงอุ้มเด็กน้อยขึ้นซุกซมหยอกเย้าเล่น น้อยหนึ่ง แล้วก็อุ้มเด็กนั้นวิ่งหนีไปโดยเร็ว มารดาของเด็กได้วิ่ง ไล่ตามจนทันแล้วทวงเด็กคืน นางยักษ์จำแลงไม่ยอมคืนทั้งยังอ้าง ว่าเด็กน้อยเป็นลูกของตน เมื่อมารดาของเด็กไม่ยินยอม หญิงทั้งสองจึงทะเลาะโต้เถียงกันไปจนถึงประตูศาลาของพระมโหสถ

เมื่อพระมโหสถได้ยินเสียงหญิงทั้งสองคนทะเลาะกันจึง เรียกเข้ามาถามว่าทะเลาะกันด้วยเรื่องอะไร หญิงทั้งสองต่าง กล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่าตู่เอาลูกของตนและขอร้องให้พระมโหสถ วินิจฉัยว่าใครคือแม่ที่แท้จริงโดยที่พวกตนจะยอมรับคำวินิจฉัยทุก ประการ พระมโหสถจึงขีดเส้นลงบนพื้นดินแล้วให้เด็กนอนทับลง บนเส้นนั้น จากนั้นให้นางยักษ์จำแลงจับมือเด็กและให้มารดาจับ เท้าเด็กโดยบอกว่า “ใครดึงเด็กพ้นรอยขีดเส้นนี้ได้ เด็กจะเป็นของ คนนั้น”

หญิงทั้งสองต่างใช้กำลังดึงเด็กโดยแรง ฝ่ายหนึ่งดึงด้วย แรงปรารถนาจะกินเป็นอาหาร ฝ่ายหนึ่งดึงด้วยแรงรักในบุตร เมื่อ เด็กนั้นถูกดึงไปมาอย่างนั้นก็ร้องไห้เสียงดัง เสียงร้องของลูกรักบีบ คั้นหัวใจของมารดาแทบจะแตกสลาย สุดท้ายจะทนต่อเสียงร้องของ ลูกต่อไปได้ หญิงผู้เป็นมารดาก็ยอมแพ้ปล่อยให้เด็กน้อยไปอยู่ใน มือของนางยักษ์จำแลงผู้ลึงโลดยินดีในชัยชนะ มารดาที่แท้จริงยืน ร้องไห้เสียดายลูกรัก

พระมโหสถเห็นดังนั้นก็ถามประชาชนที่มาประชุมกันว่า “ธรรมดา จิตใจของหญิงผู้เป็นแม่กับของหญิงผู้มีไข้แม่ ฝ่ายไหน จะอ่อนไหวไปตามอาการของลูก” ทุกคนตอบพร้อมกันว่า “ใจของแม่อ่อนไหวไปตามอาการของลูก เวลาที่ลูกอยู่ดีมีสุข ใจแม่อก็ชุ่มชื้นเบิกบาน เวลาที่ลูกเจ็บไข้ได้ทุกข์ ใจแม่อก็พลอยเดือดร้อน สะท้อนไปด้วยความสงสาร”

พระมโหสถจึงตัดสินใจว่า “หญิงที่ปล่อยเด็กแล้วยื่นร้องไห้นั้น แผลและเป็นแม่ที่แท้จริงของเด็ก”

นางยักษ์จำแลงยอมจำนนต่อปัญญาสอบสวนของพระมโหสถ จึงสารภาพความจริงแล้วยอมคืนเด็กให้ผู้เป็นแม่แต่โดยดี

การวินิจฉัยของพระมโหสถเป็นที่ยอมรับของมหาชน เพราะท่านได้ใช้วิมมังสาปัญญาเครื่องสอบสวน สมเด็จพระบรมราชชนนีก็เช่นกัน คือทรงใช้พระปัญญาคุณข้อนี้เป็นเครื่องแก้ไข ปัญหาทั้งปวง และทรงพาให้โครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ สำเร็จลุล่วงเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ตลอดพระชนมายุ

ขอรับพระราชทานถวายว่า แม้สมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้าก็ทรงยิ่งด้วยพระบุญญาธิการทั้งทรงบำเพ็ญเพิ่มพูนพระปัญญาบารมีตลอดเวลาด้วยทรงใช้พระวิมมังสาเป็นดุจฉัตรปกป้องภัยพิบัติอันจะตกถึงมหาชนให้ผ่านพ้นไปเช่นเดียวกันกับที่พระมโหสถโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติมา

ยามที่เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ร้ายแรงขึ้นในประเทศชาติ พสกนิกรล้วนหวังพึ่งกำลังพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้าเข้าแก้ไขเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี หรือบางที

ทรงช่วยผ่อนหนักให้เป็นเบา ดังที่ประเทศชาติได้รอดพ้นจากความวิบัติอันเนื่องจากอุทกภัยครั้งใหญ่ที่สุดที่เพิ่งผ่านพ้นไป บรรดาพลกนิกรล้วนทราบกันดีว่าหากมิได้พระปัญญาบารมีและพระมหากรุณาธิคุณปกแผ่ช่วยแก้ความวิบัติอันเนื่องมาจากมหาอุทกภัยครั้งนี้คงจะมีมากจนประมาณมิได้ เพราะได้มีสถิติบันทึกไว้ว่าระดับน้ำขึ้นที่กรุงเทพมหานครในปลายปีที่ผ่านมาจัดว่าสูงสุดเป็นประวัติการณ์ในรอบ ๒๐๐ ปี

ประมวลความเพิ่มเติมว่า อิทธิบาททั้งสี่นอกจากจะเป็นพลังเสริมส่งให้สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงยิ่งด้วยพระยศและบุญญาธิการดั่งรับพระราชทานมาแล้ว อิทธิบาทยังเป็นปัจจัยอุปถัมภ์ให้ทรงมีพระชนมายุยืนนานถึง ๙๔ พรรษา ทั้งนี้เพราะอิทธิบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรมคือธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนอีกด้วย ดังมีพระพุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า

“ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตารโ อธิธิปาทา” เป็นต้น

แปลความว่า “อานนทฺ อิทธิบาท ๔ อันบุคคลใดเจริญทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นพื้นฐาน ตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป” ๔

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การเจริญอิทธิบาทสามารถทำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกัป หมายถึง มีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปี หรือมากกว่านั้น

สมเด็จพระมหามิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรมและประกอบพระราชกรณียกิจด้วยอิทธิบาทสี่ที่เป็นเหตุแห่งอายุวัฒนนะ จึงพยากรณ์โดยธรรมได้ว่าจะทรงเจริญพระ

ชนมพรรษาที่ยืนนานเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของพลสกนิกรชาวไทยไปจนตลอดอายุกับหรือเกินกว่านั้น นับเป็นเรื่องมหัศจรรย์ไม่เคยมีที่บัดนี้ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติที่ยืนนานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในประวัติศาสตร์ชาติไทย และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ได้เสวยราชย์มานานที่สุดในบรรดาพระมหากษัตริย์ที่กำลังครองราชย์อยู่ในประเทศทั่วโลกในปัจจุบัน

รับพระราชทานสรุปว่า สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงมีพหุการธรรมอุปถัมภ์ให้ทรงเพียบพร้อมด้วยพระอิสริยยศ พระบริวารยศและพระเกียรติยศ ทั้งอิทธิบาทธรรมที่ทรงได้ปฏิบัติบำเพ็ญเป็นเหตุให้ทรงมีพระชนมายุยืนนานและทรงประสบความสำเร็จในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ซึ่งได้ส่งเสริมพระบารมีธรรมของสมเด็จพระมพิตรพระราชสมภารเจ้าให้ปกแผ่ไพศาลบันดาลประโยชน์สุขแก่พลสกนิกร สมดังบทกวีนิพนธ์ที่ว่า

บารมีพระลูกเพียง	สุริยัน
พระแม่ดุจดวงจันทร์	แจ่มฟ้า
สองพระเทพทรงสวรรค์	เสด็จสู่ สยามแล
หวังปกเกศชาวหล้า	ทั่วพื้นปฐพี
เหนื่อยยากพระมิได้	คะนิง
ราษฎร์ทุกข์ที่ใดถึง	ที่นั่น
ดับทุกข์ทั่วแดนจึง	ประสพ สุขนา
ตำรวจทหารพลเรือนชั้น	แซ่ซ้องสดุดี

แม้สมเด็จพระบรมราชชนนีจะได้เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว พระเกียรติคุณความดีหาได้ดับสลายไปไม่ แต่ยังประทับตราตรึงอยู่ในจิตใจของคนไทยทั้งชาติผู้สำนึกในพระเมตตากรุณาธิคุณสม

จริงตามพระพุทธภาษิตที่ว่า “รูป ชีรติ มัจจัน นามโคตตํ น ชีรติ
ร่างกายของมนุษย์ย่อมย่อยยับดับไป แต่ชื่อและวงศ์สกุลหาย่อย
ยับดับไปไม่” ๑๐

ดอกไม้ทั้งหลายแม้จะมีกลิ่นหอมเพียงใดก็ไม่อาจส่งกลิ่น
หอมทวนลมได้ แต่พระเกียรติคุณอันดีงามของสมเด็จพระบรม
ราชชนนีฟุ้งขจรทวนลมไปทั่วสารทิศและจะหอมคงทนต่อไปใน
อนาคตชั่วนิรันดร์ สมดังพระพุทธภาษิตในธรรมบทที่ว่า

“น ปุပ္ผคนโธ ปฏิวาตเมติ” เป็นต้น

แปลความว่า “กลิ่นบุปผชาติหอมทวนลมไม่ได้ กลิ่น
จันทน์กฤษณา หรือดอกมะลิก็หอมทวนลมไม่ได้ แต่กลิ่นของคน
ดีหอมทวนลมได้ คนดีย่อมหอมฟุ้งไปทั่วสารทิศ” ๑๑

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณ
อันประเสริฐ ทรงประจักษ์พระราชหฤทัยในพระอุปการคุณแห่ง
สมเด็จพระบรมราชชนนี ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราช
อุทิศถวาย ชื่อว่าทรงดำรงอยู่ในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม อันจะ
เป็นเหตุนำมาซึ่งพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการสืบไป

ขออำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร
เจ้าได้ทรงบำเพ็ญถวายทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลดีอิฏฐวิบาก
สุขสมบัติ แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมตามพระ
ราชปณิธานอุทิศโดยฐานนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในอิทธิบาท
กถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วย
ประการฉะนี้ เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

เป็นบรรณ

๑. ขมิ.วิ ๓๕/๕๓๑/๓๐๑
๒. ที.ป.๑๑/๑๙๙/๒๐๓
๓. ขง.ทฎก.๒๐/๒๗๗/๗๘
๔. ขง.ปฎฎก.๒๒/๔๒/๕๑
๕. ขุ.ทฎก.๒๗/๖๐๒/๑๔๕
๖. ที.ป.๑๑/๓๕๔/๓๑๑
๗. ขง. จตุฎก.๒๑/๕๕/๘๐
๘. ที.มหา.๒๘/๕๙๓/๒๒๓
๙. ที.มหา.๑๐/๙๔/๑๒๐
๑๐. ส.ส.๑๕/๒๑๐/๕๙
๑๑. ขุ.ทฎก.๒๕/๑๔/๒๒

สัปปริสธัมมกถา

พระราชกฤษฎีกา (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

นโม ตสฺส ภคฺวโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

สัปปริสโต ภิกฺขเว กุเล ชายมาโน พหุโน ชนสฺส
อตุถาย หิตาย สุขาย โหตีติ.*

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาใน
สัปปริสธัมมกถา ฉลองพระราชศรัทธาประดับพระปัญญาบารมี
โดยสมควรแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานสัตตมวารคพ
นายภาวาส บุนนาค อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์
สมเด็จพะปรมมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชทาน ด้วย
ทรงพระอนุสรณ์ถึงกุศลกรรมและความจงรักภักดีของนายภาวาส
บุนนาค ผู้ได้ปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งรอง
ราชเลขาธิการตราบวาระสุดท้ายในชีวิต

* พระธรรมเทศนารับพระราชทานถวายในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ
พลอดุลยเดชมหาราช เสด็จฯ ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารคพนาย
ภาวาส บุนนาค ณ ศาลาบัณเฑาะศภาค วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วันพุธที่ ๒๗
เมษายน ๒๕๓๗ เวลา ๑๖.๓๐ น.

พระราชกุศลทักษิณานุประทานทั้งปวงที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญเป็นไปนั้นล้วนเป็นพระราชกุศลเพื่อทรงยกย่องคนดีผู้อุทิศชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ นับเป็นพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญด้วยอัธยาศัยของบัณฑิต ต้องตามพุทธภาษิตที่ว่า “เปตานิ ทกุชินิ ทชชา ปุพเพ กตมนุสฺสว” แปลความว่า “เมื่อระลึกถึงคุณธรรมความดีของผู้ล่วงลับไปแล้ว พึงบำเพ็ญกุศลทักษิณาเพื่อผู้ล่วงลับไปนั้น” ^๒ หากนายภาวาส บุนนาค รับทราบพระราชกุศลครั้งนี้ ด้วยญาณวิถิอันใดก็ตาม ย่อมจะรู้สึกปีติโลมณัสเป็นล้นพ้นและอนุโมทนาในพระราชกุศลจนสำเร็จเป็นบุญที่เรียกว่าปัตตานุโมทนามัยได้เสวยสุขสมบัติในสัมปรายภพ

การที่นายภาวาส บุนนาค ล่วงลับละโลกนี้ไปโดยฉับพลันนั้นย่อมเป็นไปตามคติแห่งสังขตธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในที่สุด นับเป็นธรรมดาของชีวิตที่คาดคิดไปยากว่าจะจากโลกนี้ไปเมื่อใด สมดังพุทธศาสนภาษิตที่ว่า “ชีวิติ พุยาธิ กาโล จ” เป็นต้น แปลความว่า “ในแต่ละชีวิต ไม่มีนิมิตให้รู้ล่วงหน้า ๕ ประการคือ ความยืนยาวของชีวิต ความเจ็บไข้ที่จะทำลายชีวิต เวลาที่ชีวิตจะดับ สถานที่ที่ชีวิตจะดับ และคติที่จะไปเกิดใหม่”^๓ ดังพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระปิยมหาราชที่ว่า

เห็นหน้าอยู่เมื่อเช้า	สายตาย
สายอยู่สุขสบาย	บ้ายม้วย
บ้ายสดชื่นรื่นราย	เย็นดับ ชีพแฮ
เย็นอยู่หยอกลูกด้วย	ค้ำม้วยอาสัญ

แม้ว่านายภาวาส บุนนาค ได้ดับชีพละโลกนี้ไปแล้ว ชื่อ

เสียงและเกียรติคุณความดีไม่ได้ดับสลายไปตาม สมเด็จพระพุทธ
 บรมหารที่ว่า “รูป ชีรติ มัจฉานัน นามโคตตุน ชีรติ” แปลความว่า
 “รูปกายของสัตว์ทั้งหลายผู้มีความตายเป็นธรรมดาย่อมทรุดโทรมไป
 ส่วนชื่อและสกุลไม่เสื่อมสูญ” ๕

นายภาวาส บุนนาค เกิดที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๑
 สิงหาคม ๒๔๖๗ เป็นบุตรของพลตรีพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ (เตี้ยม
 บุนนาค) และหม่อมหลวงวงศ์ สุรวงศ์วิวัฒน์ นายภาวาส บุนนาค
 สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับพระราชทาน
 ปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ อนุ
 ปริญญาครุศาสตร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ และปริญญาโทวิชา
 การศึกษาจากวิทยาลัยครูพีบอดี (Peabody College for Teachers)
 ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๔

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว
 นายภาวาส บุนนาค เริ่มปฏิบัติงานเป็นครูสอนหนังสือในโรง
 เรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยเป็นเวลาหนึ่งปี ต่อจากนั้นได้เข้า
 รับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรมสามัญศึกษา ปฏิบัติ
 หน้าที่ทั้งด้านการสอน การบริหารโรงเรียน การนิเทศการศึกษา มี
 ตำแหน่งเป็นครู อาจารย์ ศึกษานิเทศก์ และผู้อำนวยการวิทยาลัย
 บางแสน ในระยะหลังที่เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปช่วยราชการในสำนักราช
 เลขาธิการด้วย หนึ่งปีต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ สำนักราช
 เลขาธิการขอโอนมาเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์ตำแหน่งผู้
 ช่วยเลขาธิการคณะองคมนตรี ปรากฏพุทธศักราช ๒๕๑๔ จึง
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองราชเลขาธิการ

นายภาวาส บุนนาค เป็นผู้ทรงความรู้และสนใจศิลปวัฒนธรรมอันประณีตงดงามของชาติไทย โดยเฉพาะทางด้านงานช่าง ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาของชาติ ในด้านภาษาไทยนั้น นายภาวาส บุนนาค มีความรู้ดีในภาษาไทยระดับมาตรฐานสามารถใช้ทั้งคำง่ายและคำศัพท์สูงไพเราะด้วยสำนวนกวีโวหารทั้งบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองสำหรับใช้ในโอกาสพิธีสำคัญของชาติที่เป็นราชพิธี

ตำแหน่งรองราชเลขาธิการซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชทานแก่นายภาวาส บุนนาค จึงเหมาะสมกับความรู้ความชำนาญในการใช้ภาษาไทยมาตรฐานซึ่งนายภาวาส บุนนาค ใช้เขียนเรียบเรียง และร้อยกรองเอกสารอันมีค่าสนองพระเดชพระคุณได้เรียบร้อยต้องตามพระราชประสงค์

ในการร่างพระบรมราชาวาท และพระราชดำรัสแต่ละครั้ง นายภาวาส บุนนาค จะรับพระราชทานกระแสพระราชดำริมาเรียบเรียงขึ้นตามพระราชประสงค์ แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงพระราชวินิจฉัยแก้ไขทั้งเนื้อความและสำนวนภาษา เพราะโปรดให้ใช้ถ้อยคำไทยง่าย ๆ ผูกประโยคสั้น ๆ ใจความกระชับกะทัดรัดชัดเจน แต่ละประโยคมีสาระคุณค่า ชวนคิดชวนฟัง ข้อธรรมที่ทรงเลือกประกอบเนื้อความก็โปรดให้แฝงไว้ด้วยถ้อยคำง่าย แนบเนียน แบายลและเหมาะแก่กลุ่มบุคคลแต่ละประเภทผู้ที่จะรับพระราชทานใส่งเกล้าฯ ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและแก่การงานในหน้าที่ของตน แม้ประชาชนทั่วไปได้สดับตรับฟังก็เข้าใจซาบซึ้งในคุณประโยชน์จากกระแสพระราชดำรัส

นอกจากร่างพระราชดำรัสต่าง ๆ ตามแนวพระราชดำริ

แล้วยังมีเอกสารสำคัญที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายภาวาล บุนนาค แต่งถวายเพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ เนื่องในการพระราชพิธีสำคัญประจำปีหรือในมหามงคลวาระพิเศษ เช่น คำประกาศโองการ คำบวงสรวงสังเวช อำนาจศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งช่วยอภิบาลบ้านเมืองและประชาชน ในการเขียนเอกสารสำคัญเหล่านี้ นายภาวาล บุนนาค ต้องศึกษาค้นคว้าแบบแผนเก่า นำมาประกอบความคิดของตนเองอย่างละเอียดรอบคอบ แล้วพยายามเรียบเรียงขึ้นให้สอดคล้องถูกต้องตามแบบแผน เลือกใช้ถ้อยคำและศัพท์ที่เข้าใจง่ายแต่ให้มีความไพเราะด้วยเสียงและความหมาย ไม่ทิ้งกวีโวหารตามแบบประพันธ์ของกวีในกาลก่อน งานเขียนหลายฉบับทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมชั้นดี มีสำนวนและเนื้อความเหมาะสมแก่งานพิธีแต่ละงาน อาทิ โองการแข่งน้ำตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผูกขึ้นใหม่ ซึ่งใช้ในพระราชพิธีศรีสังข์ปานการ เนื่องในการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รามาธิดี ประกาศบวงสรวงสังเวชสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระสยามเทวาธิราช ราชากิสดุติในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

ผลงานบางประการดังกล่าวมาแสดงให้เห็นถึงความรู้ความชำนาญของนายภาวาล บุนนาค ผู้สามารถปฏิบัติงานสนองพระเดชพระคุณจนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย นายภาวาล บุนนาค จึงเป็นสัตบุรุษหรือคนดีที่มีคุณค่าผู้เกิดมาบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมตลอดเวลาโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย บุคคลผู้เป็นสัตบุรุษเมื่ออุบัติขึ้นในโลก ไม่เพียงแต่จะทำประโยชน์สุข

ส่วนตนเท่านั้น หากยังบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคมส่วนรวม ทั้งนี้เพราะเป็นผู้มีธรรมประจำใจ สมดังพระพุทธพจน์ที่ยกเป็นบาลี อุเทศเบื้องต้นว่า “สปปุริโส ภิกขเว กุเล ชายมาโน พหุโน ชนสุส อตถาย หิตาย สุขาย โหติ” แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษ เมื่อเกิดขึ้นในตระกูลย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก”

สัตบุรุษ หมายถึงคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา พลเมืองดี เป็นหลักและที่พึ่งของประเทศชาติอันใด คนดีหรือสัตบุรุษ ก็เป็น หลักและที่พึ่งของสังคมโดยทั่วไปนั่นแหละ สัตบุรุษเป็นคนดีเพราะมี สปปุริสธรรม ๗ ประการ คือ ^๕

๑) ธัมมัญญุตตา	ความรู้จักเหตุ
๒) อัตถัญญุตตา	ความรู้จักผล
๓) อัตตัญญุตตา	ความรู้จักตน
๔) มัตตัญญุตตา	ความรู้จักประมาณ
๕) กาลัญญุตตา	ความรู้จักกาล
๖) ปริสัจญุตตา	ความรู้จักบริษัท
๗) ปุคคัลลัญญุตตา	ความรู้จักบุคคล

ข้อแรก **ธัมมัญญุตตา** หมายถึงความรู้จักธรรมคือกฎ ธรรมชาติหรือหลักการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดผลที่ต้องการ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่าความรู้จักเหตุ เพราะธรรมเป็นเหตุแห่งผลดีที่สร้างความสุข

ข้อสอง **อัตถัญญุตตา** หมายถึงความรู้จักอรรถคือรู้ความ ประสงค์หรือผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำเหตุต่าง ๆ

ธัมมัญญุตตาและอัตถัญญุตตา รวมเรียกว่าความเป็นผู้มีเหตุ ผลในความคิดและการกระทำ สัตบุรุษเป็นคนที่คิดอย่างมีเหตุผล

หมายถึงการคิดจากเหตุโยงไปหาผล (อัมมัญญตา) และการคิดจากผลสาวกลับไปหาเหตุ (อัตตัญญตา) การคิดแบบนี้จะทำให้ สัตบุรุษเป็นคนรู้เท่าทันเหตุการณ์ เมื่อจะทำการใด ๆ ก็คาดได้ว่า ผลอะไรจะตามมา หรือเมื่อเห็นปัญหาเกิดขึ้นในที่ใดก็สามารถวินิจฉัยได้ว่ามาจากสาเหตุอะไร ดังนั้น อัมมัญญตาและอัตตัญญตา ทำให้เกิดความรู้เท่าทันเหตุการณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็นความรู้เท่าทัน ความรู้ทัน ความรู้เท่ามิไว้ป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้น ความรู้ทันมิไว้สำหรับแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

นอกจากนั้น สัตบุรุษไม่กลัวความล้มเหลว เพราะความล้มเหลวไม่มี สิ่งที่เรียกว่าความล้มเหลวนั้นแท้ที่จริงคือวิบากหรือผลของกรรมที่ไม่ดี เมื่อเขาทำงานไม่สำเร็จ ก็เพราะกรรมคือการกระทำยังไม่สมบูรณ์ ถ้าเขาต้องการประสบความสำเร็จในการทำงาน ในครั้งต่อไปเขาต้องทำกรรมคือเหตุที่ดีแล้ว วิบากหรือผลที่ดีก็จะตามมา เขาเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เมื่อทำเหตุดี ย่อมได้รับผลดีเมื่อทำเหตุไม่ดีย่อมได้รับผลไม่ดี ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ยาทิสฺส วปะเต พิชฺชํ” เป็นต้น แปลความว่า “บุคคลหว่าน พืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ๒

ข้อที่สาม อัตตัญญตา หมายถึงความรู้จักตน คือรู้จักความเด่นและความด้อยของตนเอง การรู้ความเด่นก็เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน การรู้ความด้อยก็เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของตน ตามปกติคนทั่วไปมักมองเห็นความผิดพลาดของผู้อื่นและมองข้ามความผิดพลาดของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุทฺธสฺส วชฺชชมญฺเญสฺส” เป็นต้น แปลความว่า “ความผิดพลาดของคนอื่นเห็นได้ง่าย แต่ความผิดพลาดของตนเองเห็นได้ยาก” ๓

การที่คนทั่วไปมักมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนนั้น เป็นเรื่องธรรมดา เพราะแต่ละวันหนึ่งดวงตาของเรามีไว้สำหรับ มองด้านนอก ไม่ได้มองตัวเราเอง เวลาคนอื่นทำผิดพลาดเราจึง เห็นทันที แต่เวลาเราทำผิดพลาดเองกลับมองไม่เห็น ดังนั้น เพื่อ รู้จักตนเอง สัตบุรุษจึงหันมองด้านในด้วยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ใช้สติพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม

เมื่อมีอัตตัญญุตาดังกล่าวแล้ว สัตบุรุษย่อมรู้จักฐานะของตนและประพฤติดตนให้เหมาะสมแก่ฐานะไม่ยิ่งไม่หย่อนจนเกินไป นั่นคือมีสมานัตตตา การวางตนพอดี อันเป็นสังคหวัตตคือวิधिผูกใจคนประการหนึ่ง

ข้อที่สี่ **มัตตัญญุตตา** หมายถึงความรู้จักประมาณ คือรู้จักความพอดีนั่นเอง การยึดความพอดีก็คือเลือกเดินทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา คำถามที่ตามมาก็คือมีเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องวัดความพอดีหรือทางสายกลาง ทางสายกลางในพระพุทธศาสนาไม่ได้ถูกกำหนดด้วยเหตุผลหรือความพอใจของแต่ละคน มิฉะนั้น ทางสายกลางจะแตกต่างกันไปตามข้อกำหนดหรือความพอใจของแต่ละคน ทางสายกลางในพระพุทธศาสนามีเกณฑ์การวัดที่แน่นอนซึ่งทำให้ทุกคนยึดถือทางสายกลางเดียวกัน

เป้าหมายเป็นเกณฑ์กำหนดวัดทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ในเรื่องอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นิโรธคือเป้าหมายเรียงไว้ก่อนมรรคคือทางสายกลาง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะมรรคหรือทางสายกลางเป็นทางลัดสั้นที่สุดที่นำไปสู่นิโรธหรือเป้าหมาย ซึ่งเหมือนกับการกำหนดทางสายกลางในการยิงธนู

ในการแข่งขันยิงธนูจะมีเป้าธนูเป็นวงกลมซ้อนกันหลายวง

เป้าหมายที่ต้องการยิ่งคือจุดเล็กตรงกลางวงกลมด้านในสุด จุดใจกลางของเป้าเป็นตัวกำหนดทิศทางการแล่นไปของลูกธนู ถ้ายิงสูงเกินไปลูกธนูไม่เข้ากลางเป้าหรือยิงต่ำเกินไปลูกธนูก็ไม่เข้ากลางเป้า ยิ่งเอียงซ้ายหรือขวาเกินไปลูกธนูก็ไม่เข้ากลางเป้า ลูกธนูต้องแล่นไปที่จุดกลางเป้า นั่นคือทางสายกลาง

เป้าหมายจึงเป็นเครื่องวัดทางสายกลาง ดังกรณีทีนิโรธหรือนิพพานเป็นเป้าหมายที่กำหนดให้มรรคมืดองค์แปดเป็นทางสายกลางระหว่างที่สุดโต่งสองด้านคือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยคคือการปรนเปรอตนเองด้วยกามสุข และ (๒) อุตตกิลมถานุโยคคือการทรมานตนเองให้ลำบาก ชาวพุทธทุกคนผู้ปรารถนานิพพานต้องดำเนินตามมรรคมืดองค์แปดนี้เท่านั้น ทางสายกลางในพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเหตุผลส่วนตัวหรือความชอบใจของแต่ละคน สัตบุรุษย่อมทราบความพอดีหรือทางสายกลางในกิจการที่กระทำโดยอาศัยการกำหนดเป้าหมายให้ชัดก่อนเปรียบเหมือนการสอยมะม่วงบนต้นที่สูงสามวาผู้สอยต้องใช้ไม้สอยที่ยาวสามวาจึงจะสอยได้พอดี

ข้อที่ห้า กาลัญญตา หมายถึงความรู้จักกาลคือรู้ค่าของเวลาและรู้จักใช้เวลา คนที่รู้จักค่าของเวลากล่าวเปรียบเทียบกับเวลาเป็นเงินเป็นทอง อันที่จริงทองที่สูญหายไปแล้วยังพอลงมาทดแทนได้ แต่เวลาที่สูญเสียไปแล้วเอากลับคืนไม่ได้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อันเงินทองหล่นหายย้อนไปหา
ยังมีท่าหวังพบประสบสม
แต่วันดีผ่านไปไม่ปรารมภ์
จะนิยมย้อนหลังอย่าหวังเลย

สัตบุรุษเป็นผู้รู้ค่าของเวลาและรู้จักใช้เวลาให้คุ้มค่าโดยพิจารณาเนื่อง ๆ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “กถมภูตสส เม รตตินุทิวา วิตีปตนฺติ” แปลความว่า “วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่” “สัตบุรุษผู้รู้ค่าของเวลาจะทำทุกสิ่งทันเวลาคือไม่มีคำว่าสายไปเสียแล้ว ทำถูกเวลาคือถูกจังหวะโอกาส และสอดคล้องกับสถานการณ์เสมอ ทำตามเวลาคือทำเมื่อถึงเวลาจะต้องทำ เช่น เวียนเทียนวันวิสาขบูชา และทำตรงเวลาคือรักษาเวลาที่กำหนดนัดหมายกัน

เวลาในชีวิตของสัตบุรุษจะสั้นหรือยาวไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่การรู้จักใช้เวลาให้คุ้มค่า สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “โย จวสสสตีชีโว” เป็นต้น แปลความว่า “บุคคลใดเกี่ยวข้องกับธรรมถึงจะมีชีวิตอยู่ต้องร้อยปี ชีวิตของเขาก็หาประเสริฐไม่ ส่วนบุคคลใดมุ่งหน้าทำความเพียรอย่างมั่นคง แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็เป็นชีวิตที่ประเสริฐกว่า” “

ข้อที่หก **ปริสัญญุตตา** หมายถึงความรู้จักบริษัทคือชุมชน นั่นคือรู้จักสังคมนั่นเอง เมื่อสัตบุรุษไปเข้าสังคมใดก็รู้จักพิจารณาถึงขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและปรัชญาของสังคมนั้นแล้ววางตัวไม่ให้ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ แต่รู้จักชื่นชมวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน สัตบุรุษจะไม่ทำตนเป็นคนขวางโลกเพราะรู้จักกิจการที่จะประพาศิตต่อสังคมนั้น ๆ ว่าสังคมนี้นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจการอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น

ข้อที่เจ็ด **บุคคลัญญุตตา** หมายถึงความรู้จักบุคคลคือรู้จักเลือกคบคน อ่านคนออกว่าเขาเป็นพาลหรือบัณฑิตแล้วหลีกเลี่ยง

คนพาล สมาคมกับบัณฑิต นอกจากนั้นยังสามารถในการดูจริตของคนเพื่อใช้งานหรือสั่งสอนให้เหมาะกับจริตของเขา

จริตได้แก่คนที่ประพฤติบางอย่างเคยชินจนเป็นนิสัย จริตจึงหมายถึงประเภทนิสัยของคนมี ๖ แบบด้วยกัน คือ

๑) ราคจริต คือพวกรักสวยรักงาม มักทำอะไรประณีต เรียบร้อยและใจเย็น คนพวกนี้ชอบทำงานที่ต้องใช้ความละเอียด ประณีต

๒) โทสจริต คือพวกใจร้อน ชอบความเร็วและมัก หงุดหงิดง่ายถ้าถูกขัดใจคนพวกนี้ชอบทำงานที่ต้องใช้ความรวดเร็ว

๓) โมหะจริต คือพวกเขลาซึ่ม ขาดความกระตือรือร้น ทำ งานอืดอาดเฉื่อยชา

๔) สัทธาจริต คือพวกเชื่อง่าย เวลา มีข่าวเรื่องแปลกแต่จริง เชื่อหรือไม่ พวกนี้จะเชื่อก่อนใคร คนพวกนี้ถ้าชอบใคร จะทำงาน ให้เต็มที่

๕) พุทธิจริต คือพวกใฝ่รู้ เป็นคนช่างสงสัย รักการศึกษา หาความรู้ มักต้องการรายละเอียดมากกว่าคนอื่น คนพวกนี้ถนัด ทำงานด้านวิชาการ

๖) วิตกจริต คือพวกช่างกังวล เป็นคนไม่กล้าตัดสินใจ มักปล่อยเรื่องค้างไว้เป็นเวลานานโดยไม่ยอมลงนามหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

คุณธรรมทั้ง ๗ ประการดังรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยชานามา คือ ความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท รู้จักบุคคล เหล่านี้เป็นคุณลักษณะของสัตบุรุษหรือคนดีตามหลัก พระพุทธศาสนา บุคคลเช่นนั้นเมื่ออุบัติขึ้นมาในตระกูลใด ย่อม

บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ประชาชนจำนวนมาก แม้อังค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงสรรเสริญ ดังพระพุทธภาษิตที่ได้รับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนามา

นายภาวส บุณนาค ประกอบด้วยสัปบุริสธรรมทั้ง ๗ ประการ จึงสามารถปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งรองราชเลขาธิการ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยสมกับที่ได้เกิดมาในตระกูลบุณนาค อันเป็นตระกูลที่บรรพบุรุษได้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อประเทศชาติ พระศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอเนกประการ

พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานทั้งปวง อันสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญให้เป็นไปแล้วด้วยพระมหากุณาธิคุณเป็นพระราชกุศลทักษิณา อันตั้งอยู่ดีแล้วในหมู่สงฆ์ยอมจักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขเป็นต้นแก่นายภาวส บุณนาค ทุกประการ

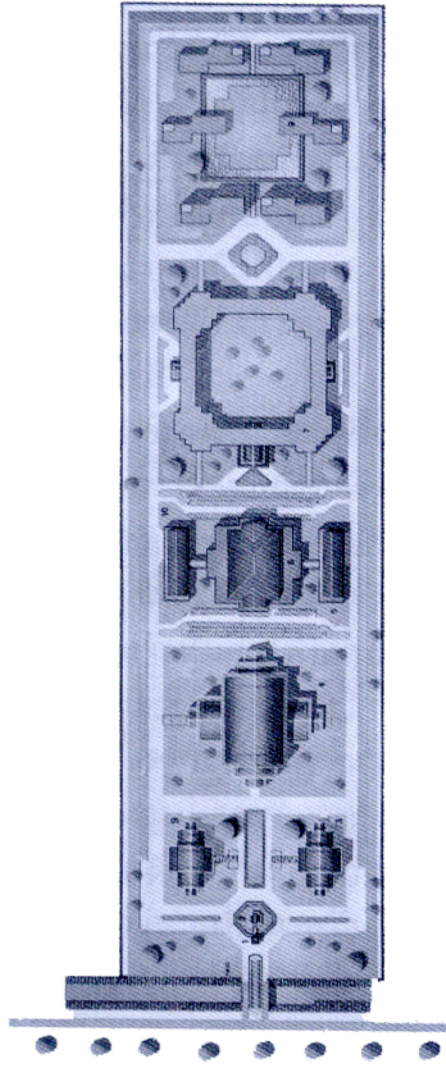
ในที่สุดพระธรรมเทศานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จะได้รับพระราชทานสดธรรมคณา ณ กาลบัดนี้

รับพระราชทานถวายเป็นพระธรรมเทศนา โดยสมควรแก่พระราชกุศลทักษิณานุประทานมีนัยดังรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนามา เอิ้ว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

เขียนบรรณ

๑. อจ.ปญฺจก. ๒๒/๔๒/๕๐
๒. ชุ.ป. ๒๕/๘/๑๐
๓. วิสุทฺธิ. ๒/๑๐
๔. สํ.ส. ๑๕/๒๑๐/๕๗
๕. ที.ปา. ๑๑/๓๓๑/๒๖๔
๖. ชุ.ท. ๒๗/๒๙๔/๘๔
๗. ชุ.น. ๒๕/๒๘/๔๘
๘. วจ.ทศก. ๒๔/๔๘/๙๒
๙. ชุ.น. ๒๕/๑๘/๓๐
๑๐. ชุ.มหา. ๒๙/๗๒๗/๔๓๕

ผังบริเวณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา

- ๑. อนุสาวรีย์รัชกาลที่ ๕
- ๒. หอไตร
- ๓. ตึกบริหาร สำนักงานอธิการบดี
- ๔. หอประชุม ๓๐๐๐ คน
- ๕. โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ
- ๖. หอฉัน/หอพัก
- ๗. อาคารเรียนรวม ความจุ ๑๐,๐๐๐ คน
- ๘. หอพัก ความจุ ๕,๐๐๐ คน
- ๙. ศูนย์สารสนเทศ/ห้องสมุด
- ๑๐. บ้านหนังสือซูเปอร์สโตร์